STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02003

DER EMES

Jacob Gordin

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דֶער אֱמֶת

(דִי וַואהְרהֵייט)

אָ דְרַאמַא אִין פִּיעֶר אַקְטָען

פון

יַעֲקֹב גָארְדִין.

פֿערלאג פֿון

אמקרויט עט פֿריינד, בוכהאנדלונג, פשעמישל.

1908

ДЕРЪ ЕМЕСЪ ЛЇБ ДИ ВАРГАЙТ.

Издательство Амкравта и Фрейнда въ Перемишлю (Австря).

Типографія С. Л. Дейтшера, Подгурже-Краковъ.

פערזאנען:

אברהם גרשוני, א זייגערמאכער.

שיינע טויבע, זיין פרוי.

מייק } זייערע קינדער, 22 יאהר אלט.
ראזא }

הערר סטענטאן

פרוי סטענטאן.

ווישי } זייערע קינדער, 28 יאהר אלט
ווילא }

קלמן זיסקינד.

גראסי, זיין פרוי.

בעני.

קריסטינא.

רעפערי נעלסאן.

ארט דער האנדלונג: ציערשט ראקאווע, דאן ניו-יארק.

ערשטער אקט.

(א גאס אין ראקאווע ביים ים. רעכטס סטענטאנ׳ס וואהנונג, לינקס די וואהנונג קלמנ׳ס. מייקעל לעזט א בוך, סטענטאן בעגיעסט בלומען).

א יונגעל: (ערשיינט מיט צייטונגען) גוט מארגען, הערר! דא איז די צייטונג.

(גיבט איהם, געהט אב).

סטענטאן: פריהער זעהען די איינצעלהייטען פונ׳ם נעכטיגען מערקווירדיגען באל. דא איז די זייט פון ספארט. פאל ראונד׳ס. יא, דא איז עס, פיין, פיין!

מייקעל: (לעזט) מיין טאשענזייגער האט געהאט א גרויסע פריינדשאפט מיט א פאן שאפ און דאדורך האט ער אנגענומען מאנכע יודישע געוואהנהייטען. צום ביישפיעל: שבת איז מיין זייגער נישט געגאנגען. אין די לאנגע שלאפלאזע נעכט פלעג איך הערען, אז מיין זייגער קען נישט נור לשון קודש, נור אפילו דקדוק. איך האב געהערט, ווי ער טיקעט: קטל, קטלת, קטלתי — פקד, פקדת, פקדתי — פוק, פוק, פוק, חא חא חא!

(אויפטריט אברהם גרשוני אין טלית מיט א ספר)

אברהם: מייקעל, וואס לאכסטו אזוי? איך האב געמיינט, אז דו ביסט געגאנגען צום ים באדען זיך. (לערנט) אונזער תורה איז ווי א ים און די תלמידי חכמים זענען די וואס לאזען זיך אראב צום גרונד זוכען טייערע פעריל.

מייק: טאטע, איך לעז אצינד היינעס ווערק. א קלוגער מענש, א יודישער קאפ, חא חא חא!

אברהם: פון וואס ער האט א הנאה, דער שוטה!

(אויפטריט קלמן זיסקינד מיט א מאטראץ)

קלמן: איך ווייס נישט, צו אויף דער וועלט איז דא אַזאַ האַראַפּאַסניק ווי איך! פון זעקס אין דער פריה ביז צוועלף ביי נאכט אַלץ אויף מיינע איינענע פוס, זעה נור, ביסט אַרויס אין טלית אויף דער גאס, וואס מיינסטו? עס איז ראקאָווע ווי מען וועט פון דיר לאַכען.

אברהם: און אַז מען וועט לאַכען האָב איך גרויסע יסורים. אַז איך קום שוין יאָ איינמאל אין דער וואָך וויל איך מיר פערגינען נאָך דעם דאַווענען זיצען אַביסעל לענגער אין טלית.

קלמן: לאַדים, איהר וועט היינט האָבען אַ ברעקפעסט, די פינגער צום לעקען, הערינג מיט עסיג מיט ציבעלע, איין אָמלעט מיט קאָנטריע אייער, צווייטענס, פּרוכטען, מעלאָנען צו פערבייסען, פיין, הא?

(אויפטריט פּרוי סטענטאן און ווילא)

ווילא: פּאפּא, די קירכען-גלאָקען האָבען נאָך נישט געקלינגען?

סטענטאן: ניין, מיין קינד, דא איז איין אַרטיקעל וועגען דיין קריסטליכע געזעלשאַפט פון יונגע פרויען. (ווייזט איהר די צייטונג).

ווילא: טאַקע, וואס שרייבען זיי? (לעזט).

פּרוי סטענטאן: מיין טייערער, וועסט היינט געהן אין דער קירכע, מיר וועלען היינט האָבען אַ שיין געשפּרעך.

סטענטאן: היינט שיינט מיר, נישט, איך וועל דורך-קוקען מיין זאָנטאָגס-בלאַט.

פּרוי סטענטאן: זאָרגסט זיך זעהר וועניג פאר דיין זעלע, מיין טייערער. זאג נור, וואס קען בעדייטען, וואס ווישי איז נישט אַהיים-געקומען נעכטען? אפשר האט וואס פּאסירט מיט איהם.

סטענטאן: אונזער יונגעל קען שוין זאָרגען פאר זיך. ער איז געווען בעשעפטיגט שפּעט אין דער נאכט איז ער געבליבען נעכטיגען אין שטאָדט. מיט דער נעכסטער טריין וועט ער אַוודאי קומען.

ווילא: פּאפּא, גיב נור אַ קוק אויף'ן אַלטען יוד דאָרט, הא הא הא!

סטענטאן: ער איז אַרויס צו די לאַדים אין נאכט-קלייד.

ווילא: פפוי, ווי אונגעצויגען זענען זיי?

פרוי סטענטאן: טייערסטער, מיינסט עס איז א נאכט-קלייד, דאס איז זייער געבעט-שאל, זיי בעטען צו גאט אויף דער גאס.

סטענטאן: צו גאט בעטען מעג מען אין דער גאס, פונקט ווי אין דער קירכע, וואס איז דער חלוק?

ווילא: מאמע, זעה נור זייערע לאדים, ווי זיי זענען אויסגעפוצט, חא, חא, חא! אוי, פאטער, איך האס דאס פאלק.

סטענטאן: קיין שום מענש קען מיך נישט צווינגען זיי צו ליעבען, ווען זיי געפעלען מיר נישט, אבער האסען, פאר וואס זאל איך זיי האסען? אומזיסט!

(אויפטריט גראסי).

גראסי: וואו איז ערגיץ קלמן, דער הארעסאשניק? קלמן ראקאוועט זיך אין ראקאווע, (ערבליקט איהם) ווינטער וועסטו דיך ראקאווען, אצונד געה, גיס אוים די פאמיעס.

קלמן: פון זעקס אין דער פריה ביז צוועלף ביי נאכט אלץ אויף מיינע איינענע פוס. (געהט אב).

גראסי: ווייבער, איהר ווילט עסען? אט וועל איך אייך געבען צו עסען. (אב).

סטענטאן: איך וויל נישט לייקענען, מאנכעס מאל מאכען זיי מיך אזוי בעז, אז איך וואלט גענומען א ביקס און... צום טייפעל, אין גהנום אריין.

פרוי סטענטאן: אה, טייערער, צו-וואס זאלסטו שעלטען וונטאג, דערצו נאך פאר גאטעס-דיענסט? איך האב דיר דאך לעצטעס יאהר געזאגט, דו זאלסט דאס הויז פערקויפען. מיט זיי איז אונמעגליך צו לעבען.

ווילא: ס'איז א פאלטער, איין אונגליק! מען מוז פון זיי אנטלויפען, ווי פון א פעסט. אנשטאט וומער זיך אויסצורוהען, מאכען זיי אונז קראנק. זיי פערפעסטען די לופט:

פרוי סטענטאן: זיי רעדען נישט, ווי אנשטענדיגע מענשען, לאכען נישט ווי אנשטענדיגע מענשען. פון אזעלכע שכנים מוז מען אנטלויפען. פערקויף דאס הויז און אנטלויף.

סטענטאן: ש... זיי דארפען נישט וויסען, אז איך וויל איפען, זאנסט וועל

איך זיי מוזען אָבגעבען מיין הויז האַלב אומזיסט. פּפוי, ווי זיי האָבען מיך פערשטויבט!

פרוי סטענטאן: דאס איז די זונטאגס־רוהע. זיי אונז מוחל, ערלעוער, גאט פון ליעבע און געדולד.

(אויפטריט שיינע טויבע)

טויבע: אט זענען זיי. קוק איהם נור אן! דעם טלית אין דרויסען! דארפסט נעטיג, מען זאל פון דיר לאכען?

אברהם: שוטה! ווער וועט חוזק מאכען, די גוים? פון וואס מאכען דען זיי נישט חוזק?

טויבע: פאר וואס עפּעס די גוים? דו ווייסט נישט, אז די יודען מאכען מעהר חוזק פונ'ם יוד, ווי די גוים.

אברהם: יא, אבער אזא יוד איז דאך ערגער פון א גוי. וואו ביסטו געווען, שיינע טויבע?

טויבע: איך האב געהאלפען גראס'ין גרייטען צום טיש. איך האב אויך יסורים, וואס ראזא איז נישט אהיים־געקומען, וואס זי איז געבליעבען אין דער שטאדט.

אברהם: וואס הארט דיך, נער? ראזא איז נישט קיין קליינינקע, זי האט זיך מסתמא פערשפּעטיגט מיט איהרע געשעפטע און איז געבליעבען נעכטיגען ביי א חבר'טע. מיט דער נעכסטער טריין וועט זי צוריק־קומען. (מען הערט א קלאנג פון גלאקען. פרוי סטענטאן און ווילא געהן אוועק) אוי גאט! חא חא חא! קוק נור מיט וואס פאר א התלהבות זיי לויפען אין קלויסטער, זיי האבען מורא צו פערשפּעטיגען די יוצרות זייערע. חא חא חא!

טויבע: נו, וואס איז דא צו לאכען? דאס איז זייער גלויבען. זיי געהען בעטען זייער גאט.

אברהם: ווי קען א מענש, וואס איז א שטיקעל בעל־דעת האבען א גלויבען מיט אזא גאט? קלוג, קלוג דאכט זיך און פערשטעהען נישט די וואהרהייט.

טויבע: זאלען זיי דיך נישט הארען, ווען מיר וואלטען זיי נישט געהארט, וואלטען מיר געקענט רוהיג לעבען אויף דער וועלט.

וא! טאטע, די מאמע איז מעהר דענקער פון מיר.

בע: אז זיי זענען גוים, זענען זיי נישט קיין מענשען?

מייק: איא, זיי זענען מענשען? נא, צום ביישפיעל: „ווען אונזער ראזא זאל חתונה האבען מיט א גוי?

טויבע: זאל מיך בעסער א דונער דערשלאגען!

מייק: איך מיין, ווען דער גוי איז א פיינער מענש מיט א גוטער וועלע?

אברהם: א גוי מיט א גוטער וועלע. גאר נישט, נידבר, געהערט.

טויבע: וואס פאלט דיר איין עפעס אזא ווילדע זאך? וואס מיינסטו דערמיט?

אברהם: ער פרעגט דאך שטענדיג אזעלכע משוגענע קשיות. קענסט איהם נישט? איך האב געהערט, אין אמעריקא געשעהען אזעלכע זאכען, אבער נישט אין אונזער משפחה. פאר אונזערע קינדער דארפען מיר דאנקען און לויבען גאט, דעם אלמעכטיגען יודישען גאט, דעם גאט פון ישראל.

טויבע: וועה איז מיר, וואס קען עס זיין, וואס ראזא קומט נישט? אוי!

מייק: די יודען זיפצען דא אין דער שטיל און דארט קלינגט, הילעכט די גלאק פון דעם קלויסטער און דאס לעבען רוישט געוואלטיג ווי א אקעאן און בעוועגט זיך אויף עוויג.

(אויפטריט קלמן)

קלמן: שיינע טויבע, גראסי רופט דיך העלפען שניידען דעם הערינג!

טויבע: מייק, קום נור אהער, האסט עפעס געמיינט דערמיט צי גליך אזוי? שניידען דעם הערינג אין? (אב)

קלמן: פון זעקס אין דער פריה ביז צוועלף ביי נאכט אלץ אויף מיינע אייגענע פים.

מייק: אנקעל ר' קלמן, איהר זענט אזוי פויל, אז אפילו געהן וואלט איהר געוואלט אויף פרעמדע פים, נישט אויף אייגענע.

קלמן: מיסטער מייק ביזט א חכם עתיק, נור אליין רעדסטו ווי א נער, שא! דער שכן געהט אהער (סטענטאן געהערט זיך צו זיי)

סטענטאן: נאכבאר, איך וויל מיט דיר רעדען ביזנעס, הער, מען גיט מיר זעהר א גוטען פרייז פאר מיין הויז.

קלמן: איהר ווילט פערקויפען אייער הויז? דאס פרייט מיך זעהר.

סטענטאן: נור אויב דו ווילסט עס קויפען וועל איך עס דיר פערקויפען.

קלמן: מיט'ן גרעסטען פערגניגען.

סטענטאן: האסט וועגן געטראכט דערפון?

קלמן: איך און מיין לעדי, מיר דענקען שוין דערפון זייט דריי וואכען, ווער וויל ביי דיר קויפען דאס הויז א יוד צו א גוי?

סטענטאן: מיט א יוד וועט ער נישט געהן קאנקורירען. א גוי!

קלמן: א פיין הויז, מיר ווילען עס זעהר האבען, נאר פערקויף עס דעם גוי!

סטענטאן: וואס איז, האסט נישט קיין געלד?

קלמן: געלד? נישט דאס! מיר ווייסען, אז איהר האט אונז ליעב פון דער ווייטענס און איהר זיצט שוין דריי יאהר אין שטויב, געפילדער, געשריי... פערקויף דיין גוט א גוי, ער וועט געווים נישט האבען אזוי פיעל געדולד ווי דו און איך וועל קענען קויפען דאס הויז ביליג.

סטענטאן: הא, הא, הא!

קלמן: וועהסט דעם מאן מיט'ן בוך? זיין ווייב איז מיין שוועסטער, ער איז איין ארעמער זייגער־מאכער, פערשטעהט קיין ביזנעס, ער איז אין העברעאישען א גרויסער געלעהרנטער, זיין פאטער איז געווען א רב אין ראשיא, זיי וועגען איינענע, נעמען מיר זיי אלע יאהר צו אונז אין האטעל און זיי צאהלען אונז נור פינף דאלאר א וואך.

סטענטאן: אל־רייט.

קלמן: דערפאר ווען עס איז ביזי העלפען זיי אונז, בעדיענען די געסט און עס איז א גוטער אדווערטייזעמענט (רעקלאמע) פאר אונז, דען ווען אזא פרומער יוד ווי גרשוני עסט ביי אונז, מעג א יעדער חזיר אויך עסען.

סטענטאן: אזוי? זעהר אינטערעסאנט!

קלמן: און יענער איז זיין זוהן, ער האט שוין מאטורא, א קאפ, שארף! ער קען בערעכענען דעם גרעסטען חשבון מיט א בליישטיפט, ער לערנט שווער אויף א פראפעסאר, כדי צו קענען אויסהאלטען די אלטע, ער ווייסט, אלעס וואס עס איז דא אין דער וועלט.

סטענטאן: זאל איהם גאט געבען אלעס גוטס!

קלמן: און דיין טאכטער?... דו זעהסט זי אפט, א שיין מיידיל מיט חן־גריבעליך... און אז זי געהט קאטשעט זי זיך אביסעל ווי א קאטשקע, זי שפיעלט פיאנא און איז א לעהרערין. צו אלעם איז זי דערנאנגען אהן די הילף פונ'ם אלטען פאטער, א מאכערין אין פיעלע חברות, שטענדיג בעשעפטיגט מיט פארלעזונגען און מיט אנדערע זאכען, זאגאר דיין זוהן, דער אדוואקאט, האלט זעהר פון איהר, זי גיט איהם ביכער צום לעזען, און ביי דיין פרוי איז דער זוהן טאקע א גרויסער אדוואקאט ערשטע קלאס?

סטענטאן: איך מיין, ער איז אל רייט. האסט עפיס איין אנגעלעגענהייט?

קלמן: דא אויפ'ן בולוואר־פלאץ וואוינט מיינס א גוטער פריינד. ער האט אויך א בארדינג־הויז. איך וויל איהם אריין זעצען אין קרימינאל אדער לאזען אהן א העמד.

סטענטאן: וואס? א גוטען פריינד אזוי טהון?

הלמן: מיר האבען אבגעמאכט און געגעבען א פערשפרעכונג דעם זומער נישט צו קאנקורירען, געהט ער און זוכט מרס, ראטטעל, פישביין, דו קענסט זיי?

סטענטאן: ניין! איך האב נישט די עהרע!

קלמן: אזא דיק, פעט לעדי. געהט ער און זאגט מרס. פישביין, אז ביי מיר אין קיטשען, מען זאל זוכען, קען מען געפונען א קאקעריטש! געגעבען א פערשפרעכונג, איז עס רעכט? איך וויל איהם קלאגען אדער פאר פערליימדונג אדער פאר ברעכען דאס פערשפרעכען.

סטענטאן: איך ראט דיר דו זאלסט קלאגען פאר ברעכען דאס פער־שפרעכען, הא, הא, הא! און וואס איז דאס פאר א גרויס בוך, וואס דער אלטער לעזט? דאס איז געשריבען ווי נאטען, מען דארף עס שפיעלען אויף פלעט!

מייק: מיין פאפא ווען ער געהט שפאצירען, נעמט ער מיט זיך א טראק־טאט פון תלמוד.

סטענטאן: תלמוד? און איך האב געמיינט, עס איז די ביבעל.

אברהם: די ביבעל לערנט ביי אונז װער עס איז א גראבער יונג!

סטענטאן: מען זאגט: װייל איהר װענט װייט פון דער ביבעל, װענט איהר אויך װייט פון דער װאהרהייט!

אברהם: דער תלמוד ערקלערט די װאהרהייט פון דער ביבעל. איהר װילט אבער אין דער יודישער ביבעל געפונען א גוישע װאהרהייט. דערפאר געפינט איהר נישט די װאהרהייט.

סטענטאן: ביזט א גרויסער געלעהרטער. איך האב געהערט, דער תלמוד לערנט אייך נור צו אכטען דאס טויטע װארט. דאס טויטע װארט טעטעט אבער דעם גייסט און די געפיהלע פון ליעבע. אונזער װאהרהייט איז ליעבע, דאס געפונען מיר אין דער ביבעל.

אברהם: אונזער װאהרהייט איז גערעכטיגקייט און אין דער ביבעל געפונען מיר װאס איז װאהרהייט און גערעכטיגקייט.

מייק: (צו סטענטאן) איהר זעהט? פון איין און דעמזעלבען בוך שעפט איהר איין װאהרהייט, דער פאפא איין אנדערע און דער מאהאמעדאנער א דריטע װאהרהייט!

סטענטאן: אבער יונגער מאן...

מייק: נור אין װיסענשאפט איז דא איין װאהרהייט, װי בעקאן האט אונז ערקלערט מיט זיין עקספערעמענטאלישען אנאליז, װי דארװין האט אונז ערקלערט מיט זיין עװאלוציאנס-טהעאריע...

סטענטאן: אבער ערלויבט מיר...

מייק: איין װאהרהייט איז דא אין דער גרויסער נאטור, איין װאהרהייט איז דא אין דער װיסענשאפט, איין װאהרהייט איז דא אין דער פאעזיע...

קלמן: װי געדענקט ער די אלע נעהמען?

סטענטאן: און רעליגיאן איז די פאעזיע דער װאהרהייט.

מייק: סענסימאן זאגט, לוטהער האט געמאכט פון דער פאעזיע א טרוקענע װאהרהייט.

סטענטאן: יונגלינג, אין איין אויגענבליק האסטו מיר דערמאנט אזעלכע נעהמען, װי: בעקאן, סטענסימאן, דארװין און לוטהער. דיין אנקעל האט רעכט, װען ער זאגט, אז דו שלינגסט יעדען טאג פאר ברעקפעסט א גאנצע ענציקלאפעדיע, װי אלט ביזטו?

מייק: צוויי און צוואנציג יאהר. וואס איז, בין איך צו נאריש פאר מיינע יאהרען?

סטענטאן: דו ביסט צו קלוג, צו אלט פאר דיינע יאהרען, דאס איז אויך שלעכט. דו נעהרסט דיך מיט הויכע אידעען און קוועטשסט די באנק. דערפאר ביסטו אזוי אויפגערייצט, אונגעדולדיג, גרין און שוואך. קענסט מיין זוהן, דעם אדוואקאט? ער איז אכט און צוואנציג יאהר אלט. ער ווייסט אפשר נישט גענוי, וואס דארווין אדער סעגסימ׳ן זאגט. אבער א גוטער אמעריקאנער דארף האבען א פעהיגען קאפ צו ביזנעס און א געזונטען קערפער צו פעכטען. אזוי פערשטעהן מיר אלטע לייט.

מייק: אזוי? א גוטער אמעריקאנער דארף טויגען נור צו ביזנעס און צו פעכטען? נו, און דענקען? עסטעטיש פיהלען? ערהאבענעם עמפפינדען? ניין, מיר, יונגערע קינדער פערשטעהען מאנכע זאכען נישט, ווי איהר!

סטענטאן: ווייערע קינדער אפשר? מיינע קינדער פיהלען און פערשטעהן ווי איך!

מייק: יא! עס איז אמת, אייערע קינדער געהען נישט אזוי ווייט פון די עלטערן ווען זיי פאנגען זיך אן צו בילדען, ווי מיר, יודישע קינדער? צווישען אונז און אונזערע עלטערן אבער ווערט געשאפען א גאנצער אבגרונד, וועהרענד איהר קענט אייך נאך טרעפען מיט אייער זוהן ביי א בעז באל געהם, אבער איהר וועט אייך גיך איבערצייגען, אז אייער בעהויפטונג, אז ווייערע קינדער פיהלען און פערשטעהען ווי איהר איז נישט ריכטיג... די צייט שטעהט נישט!

סטענטאן: וואס? ווילסט מיר דערצעהלען נייעס פון מיינע קינדער? יעדענפאלס וועט זיין גלייכער. איך זאל געהן אהיים. גוד ביי. (געהט אב)

קלמן: וואס טויג דיר דער וכוח? דו ווייסט, אז דו ביסט גערעכט? זיטץ און שוויג!

אברהם: ער מיינט אבער, אז ער איז גערעכט. אזוי פערבלאנדזעט.

מייק: און ער מיינט, דו ביסט פערבלאנדזעט. הייסט, ווער איז גערעכט?

אברהם: די גאנצע וועלט ווייסט, אז די יודען זענען גערעכט.

גראסי: (שרייט אונטער די קוליסען) קלמן! קלמן!

קלמן : די גאנצע וועלט ווייסט, אז די יודען זענען געברעכט, נור מיין גראסי נישט.

(אויפטריט גראסי)

גראסי : קלמן, געה אהיים! העלף דערלאנגען!

קלמן : פון זעקס אין דער פריה ביז... (געהט בייז אב).

גראסי : און ראזא איז נאך נישטא? זיך פערגעסען אין ניו־יארק? (אב).

אברהם : האט טאקע מיט ראזא וואס פאסירט?

מייכ : מיט איהר האט זיכער עפּיס פאסירט, אבער א אונגליק, געוויס נישט. און מיך פרייט עס זעהר...

אברהם : וואס מיינסטו?

מייכ : איך מיין, מיר זאלען געהען עסען, ווארען מען וועט פערהאפען אונזערע פלעצער ביים טיש! (ביידע געהען אב).

(אויפטריט ווישי און ראזא)

ראזא : ווישי, לאז אב מיין האנד, אימיצער קען זעהען!

ווישי : וואס הארט מיך יעצט? פריהער אביסל אדער שפּעטער, וואס איז דער אונטערשיעד?

ראזא : מיין הערץ איז פול מיט שרעק, אוי, ווישי, גליק מוז ערוואַרבען ווערען מיט ברוטאלער גרויזאמקייט געגען אונזערע...

ווישי : שרעק דיך נישט, טייערע, יעדער מענש האט א רעכט צו זיין גליקליך.

ראזא : (ער קישט איהר האנד) ווישי, וואס טהוסטו? אט קומען דיינע; מיר שיינט, זיי האבען געזעהען.

ווישי : וואס הארט עם מיך, קינד! וואס פריהער זיי וועלען זעהען, וועט וועניגער בלייבען פאר אונז שפּעטער צו ערצעהלען.

(אויפטריט פרוי סטענטאן און ווילא)

פרוי סטענטאן : העללא, מאמע, העללא ווילא, ערלויבט מיר, איך פארצושטעלען מיין בעסטע פריינדין!

ווילא : עס פרייט מיך זעהר.

פרוי סטענטאן : ווי קומט איהר ביידע צוזאמען?

ווישי: ווי מיר קומען צוזאמען איז א לאנגע געשיכטע און איך בין אביסל הונגעריג.

ראזא: איך און מר. סטענטאן זענען געקומען אין איין טריין.

ווישע: יא, אונז האט געפיהרט איין טריין, וואס מאכט קיין אונטערשיעד צווישען איהרע פאסאזשירע און פיהרט איטליכען צו זיין ציעל.

פרוי סטענטאן: יא, די טריין פיהרט אלע צוזאמען, אבער ווען מען קומט צו דער סטאציע דארף יעדער געהן צו זיין פאמיליע און צו זיין היים. קינדער, דער פאפא ווארט אויף אונז.

ווישי: גוד בײ, ראזא, מיר וועלען זיך באלד זעהען. לאדים, ווי איך זעה געפעלט אייך דאס יודישע מיידיל נישט זעהר שטארק, מיר אבער געפעלט זי זעהר.

פרוי סטענטאן: וואס בעדייטעט דאס? איך און ווילא האבען געזעהן...

ווילא: ביי א פראסט יודיש מיידיל קושען די הענד, איך האב גאר נישט געוואוסט, אז דו ביסט אזוי אינטערנאציאנאליסטיש.

ווישי: חא, חא, חא! א קוש איז זעהר איין אינטערנאציאנאליסטישע זאך.

פרוי סטענטאן: איך מיין...

ווישי: מאמע, מיר וועלען גיך און באלד דערפון רעדען, אבער צו ערשט מוז איך האבען מיין זונטאגס־מיטאג.

(אויפטריט סטענטאן)

ווישי: אה, דא קומט דער פאטער.

סטענטאן: אונזער קאנצלער איז געקומען, העלא, באי!

ווישי: העלא! (ביידע קושען זיך).

ראזא: דער פאטער מיט איהם, זענען ווי פריינד, ווי חברים, נישט ווי ביי אונז.

ווישי: פאפא, איך דארף מיט דיר רעדען וועגען ביזנעס, אבער נישט איצט. לאדים פליעז! (אלע אב).

ראזא: (אליין) זיי עסען דארט און איך וויל מיך אביסל אברוהען. איך וויל בלייבען דא און בעטראכטען, וואס מיר שטעהט פאר. פפוי, ווי מיינע נערווען האבען זיך צערשפיעלט. ביים ברעג איז דאס וואסער פון

אָצְעאַן שְׁמוּצִיג און בְּרוּדְנָע, אָבֶער וַוייט אִיז עָס קְלָאר און רֵיין. וֶוער עָס הָאט מוּטָה, נֶעמְט זַיין שִׁיפֶעל און שְׁווימְט אַוֶועק וַוייט פוּנ׳ם אַלְטֶען בְּרֶעג. אִיךְ וֵויים, דָארְט אִין דֶער פְרֶעמְד קָען מֶען דֶערְטְרוּנְקֶען וֶוערֶען. און דָא בַּיים בְּרֶעג אִין דִי הַיימִישֶׁע, בְּלָאטִינֶע וַואסֶערְן קָען מֶען אוֹיךְ דֶערְטְרוּנְקֶען וֶוערֶען.

(אויפטריט שיינע טויבע)

טויבע: וֶועה נוּר, רָאזַא, אִיךְ קוּק מִיר דִי אוֹיגֶען אוֹיס און זִי זִיצְט דָא אַלֵיין.

ראזא: אִיךְ בִּין מִיעד, מַאמֶע, און אִיךְ וֶועל מִיר אָבְּרוּהֶען.

טויבע: קוּם אַרֵיין, וֶועסְט שְׁפֶּעטֶער נִישְׁט הָאבֶּען וָואס צוּ עֶסֶען.

ראזא: נֵיין, מַאמֶע, אִיךְ בִּין נִישְׁט הוּנְגֶערִיג.

טויבע: וואוּ בִּיזְטוּ גֶעוֶוען? בַּיי וֶועמֶען הָאסְטוּ גֶענֶעכְטִינְט?

ראזא: אִיךְ וֶועל דִיר בַּאלְד אַלֶעס דֶערְצֶעהלֶען, נוּר לָאז מִיךְ אַבִּיסֶל אָבְּרוּהֶען!

טויבע: רָאזַא, וָואס אִיז מִיט דִיר?

ראזא: מַאמֶע, אִיךְ וֵויים, דוּ הָאסְט מִיךְ לִיעב, בִּיסְט אַ קְלוּגֶע און אַ גוּטֶע פְרוֹי, אַיָא, דוּ וֶועסְט דִיךְ נִישְׁט אָבְקֶעהרֶען פוּן מִיר, וֶועסְט מִיךְ נִישְׁט אָבְשְׁטוֹיסֶען פוּן זִיךְ?

טויבע: וָואס מֵיינְסְטוּ? וָואס פַאר אַ נַייעָס הָאסְטוּ מִיר גֶעבְּרַאכְט פוּן נִיוּ־יָארְק?

ראזא: אָה, מַאמֶע, זֵיי נִישְׁט בֵּייז אוֹיף מִיר! (וויינט).

טויבע: גָאט אִיז מִיט דִיר! שַׁ... עֶר גֶעהט אַהֶער!

(אויפטריט גרשוני)

גרשוני: אַבְרָהָם, וֶועה נוּר, רָאזַא אִיז דָאךְ גֶעקוּמֶען.

אברהם: הַא, רָאזַא, וָואס מַאכְסְטוּ? וָואס הֶערְט מֶען אִין נִיוּ־יָארְק? וואוּ אִיז מֵייק? מִיר וֶועלֶען הַיינְט שְׁפִּיעלֶען אַ שַׁאךְ פוּן שַׁאכֶענְלַאנְד, וָואס אִיז דִיר רָאזַא, הָאסְט קָאפּ־וֶועהטָאג?

(אויפטריט מייק)

ראזא: אִיךְ פִיהל נִישְׁט גוּט. אָט אִיז מֵייק. מֵייק, אִיךְ דַארְף מִיט דִיר וִויכְטִיגְס רֶעדֶען.

מייק: ראָזאַ, דו ביסט געקומען און איך ווייס גאר נישט, נו?

ראזא: שַ... שרייַ נישט אַזוי! (מען זינגט אין הויז)

(אויפטריט קלמן)

קלמן: אַ, העללאָ, ראָזאַ, לעדים, ווער האט שוין ווידער אין דיינינג רום פערלוירען אַ דיאַמאַנטען אוירינגעל? אַלע טאָג געפונט מען אונטער'ן טיש דיאַמאַנטען! אַ, איהר מרס. פישביין! אַ וועלט; מיר עסען הערינג מיט גאָלדענע צייהן און דיאַמאַנטענע אוירינגלעך.

אברהם: די צייהן און די אוירינגלעך זענען פאַלשע.

קלמן: וויפיעל מען האראָוועט זיך אָן מיט דעם עסען, פון וועקס אין דער פריה...

(אויפטריט די גאנצע פאמיליע סטענטאן)

סטענטאן: אונזערע לעדים זענען היינט עפּיס נישט אויפגעלעגט, זיי קענען היינט נישט פערדויען!

פרוי סטענטאן: (נישט אכטענדיג אויף די ווערטער פונ'ם מאן) עס וואָלט געווען ניצליך צו הערען נאָכמאַלס די אויסגעצייכענטע פרעדיגט דאס טהעמאַ איז געווען: די ענטוואַגונג איז די גרעסטע טוגענד פון קריסטיאַניזמוס.

ווישי: יאַ, ענטוואַגונג איז וועהר לייכט צו... פרעדיגען.

ווילא: מאַמאַ, געפינסטו נישט, אונזער ווישי פאַנגט אָן צו דענקען יודיש?

(אויפטריט גראסי)

גראסי: אַ, ראָזאַ, אַ גאַסט! און מיין האראַפּאַשניק ויצט שוין ווידער? אָט אַזוי, ווי איהר זעהט איהם פון וועקס אין דער פריה ביז צוועלף אין דער נאַכט אויף זיינע אייגענע פּיס.

ווילא: אַ שעהנע נאָכבאַרשאַפט. עס זעהט אָבער אויס, אונזער ווישען געפעלען זיי...

פרוי סטענטאן: נישט אַכטענדיג, וואָס זיי האָבען פיינט זייף און וואַסער געפונען זיך דאָך אַזעלכע, וואָס קושען זייערע הענד.

ווישי: עס ווייזט אויס, עס געפונען זיך אַזעלכע.

סטענטאן: באַי, האָסט געוואָלט רעדען מיט מיר וועגען אַ וויכטיגע זאַך.

ווישי: יעס, פּאַפּאַ, ביזט גערעכט. איך מיין, מען דאַרף עס נישט לענגער

אָבְלֶעגֶען. מִיס רָאזֶע, מִיס גַרְשׁוּנִי, ווילְט איהר אַזוי גוט זַיין און אַהֶער קוּמֶען אויף אַיין מִינוּט.

ראזע: שׁוין? מַייק, קוּם מִיט מִיר מִיט!

טויבע: אַ שְׁלַאג הָאט מִיךְ גֶעטְרָאפֶען! וָואס דַארְף עֶר עֶפֶּעס רָאזֶען?

אברהם: שׁוֹטֶה! מִסְתָּמָא מְכַּח אַ בּוּךְ, אַ פָּאלִיטִיקֶע.

גראסי: מַרְם פִּישְׁבַּיין, אִיךְ הָאב מוֹרָא, אַז דָאס, וָואס אִיהר הָאט גֶעוָואגְט וֶועגֶען רָאזֶען און וֶועגֶען דֶעם שַׁיינֶעם זָאל זַיין אֱמֶת.

ווילא: מַאמַא, וָואס דַארְף עֶר זִי? עֶר לַאדֶעט צו אוּנְז שַׁיינֶע גֶעסְט!

פרוי סטענטאן: ווילַא, מַיין הַארְץ זָאגְט מִיר אַיין אוּנְגְלִיק, אַ סְקַאנְדַאל!

ווישי: פַּאפַּא, עֶרְלוֹיבּ מִיר דִיר פָארְצוּשְׁטֶעלֶען מִיס רָאזַא גַרְשׁוּנִי, זִי אִיז אַיין מֶערְקְווירְדִיג מַיידִיל.

סטענטאן: עֶס פְרַייט מִיךְ זֶעהר. אִיךְ הָאף, אִיהר וֶועט נִישְׁט אַזוי שְׁרֶעקְלִיךְ גֶעבִּילְדֶעט ווי אַייעֶר בְּרוּדֶער, עֶר הָאט מִיר פְרִיהֶער אַרַיין גֶעשְׁרִייגֶען אִין אויעֶר אַזוֹפִיעל שְׁוֶוערֶע נֶעהמֶען, אַז אִיךְ הָאבּ אַזֶש גֶעקְרִיעגֶען קָאפּ־שְׁמֶערְצֶען. הַא, הַא, הַא! וִיצְט, מַאדַאם.

ווישי: אויךְ אַייךְ לֶעדִים וויל אִיךְ זִי פָארְשְׁטֶעלֶען!

ווילא: דַאנְקֶע, מִיר הָאבֶּען שׁוין גֶעהַאט דָאס פֶערְגְנִיגֶען.

ווישי: פְרִיהֶער הָאבּ אִיךְ זִי אַייךְ פָארְגֶעשְׁטֶעלְט אַלְס מַיינֶע פְרַיינְדִין, זָאנַאר אַלְס מַיין בֶּעסְטֶע פְרַיינְדִין און אִיהר הָאט זִיךְ צוּ אִיהר נִישְׁט אִיבְּרִיג פְרַיינְדְלִיךְ גֶעצַייגְט. אִיךְ הָאף אָבֶּער אִיהר וֶועט אַייךְ צוּ אִיהר פְרַיינְדְלִיכֶער צַייגֶען, וֶוען אִיךְ וֶועל זִי אַייךְ פָארְשְׁטֶעלֶען אַלְס מַיין כַּלָה. יָא, מִיס רָאזַא גַרְשׁוּנִי אִיז מַיין כַּלָה.

פרוי סטענטאן: אַ הַיילִיגֶער עֶרְלֶעזֶער!

טויבע: וֶועה מִיר, וָואס אִיז דָארְט אַזוֹינְס?

אברהם: אֶפְשָׁר קְרִיעגֶען זֵיי זִיךְ?

סטענטאן: ווישִׁי, ווי זָאל אִיךְ דִיךְ פֶערְשְׁטֶעהֶען? אויבּ דָאס אִיז שְׁפַּאס, אִיז עֶס נִישְׁט אַם פְּלַאץ. בְּאִי, מִיט אַזֶעלְכֶע זַאכֶען שְׁפַּאסְט מֶען נִישְׁט!

ווישי: פַּאפַּא, עֶס אִיז קֵיין שְׁפַּאס. מִיר הָאבֶּען בַּיידֶע דֶערְפוּן זֶעהר פִיעל און זֶעהר עֶרְנְסְט גֶעדֶענְקְט. אִיךְ קֶען דָאס מַיידִיל שׁוין דְרַיי יָאהר. זִי

איז אַ לעדי, ערליך, געבילדעט, האט אַ נאבּלען כאַראַקטער. אַז זי איז שיין, זעהסטו מיט דיינע אייגענע אויגען. די הויפּטזאַך איז אָבער: איך האָב זי ליעב...

פרוי סטענטאָן: און וואו בין איך? איך בין דיין מוטער. איך וועל נישט ערלויבען!...

סטענטאָן: ש... רוהיג, ווי זעהט עס אויס דערפון צו רעדען אויף דער גאַס. קומט אַריין!

ווישי: ניין, פּאַפּאַ. פאַר איהר איז בעסער, אַז אַלעס זאָל זיך ענדיגען מיט איין מאָל. מייק, רופט אייערע אַהער אַריין!

מייק: פּאַפּאַ, מאַמאַ, זייט-זשע מוחל, מען דאַרף אייך האָבען...

טויבע: מייק, וואָס איז געשעהן? (זיי געהען צו).

ווישי: מר. און מרס. גרשוני, איך דאַרף אייך מיטטיילען אַ וויכטיגע זאַך. הערט מיך אויס גאַנץ רוהיג. איך וויל, איהר זאָלט וויסען, אַז איך און אייער טאָכטער וועלען זיין מאַן און ווייב...

גרשוני: הא? מייק, וואָס מיינט ער דאָס? אַ מיין קאָפּ, איך קען עס נישט פערשטעהן!

טויבע: אוי, נישט אומזיסט האָב איך מיך אַזוי דערשראָקען, ווען ער האָט פריהער פּלוצלינג אָנגעהויבען צו רעדען וועגען דעם גוי. דער מאַמעס האַרץ האָט עס באַלד געפיהלט.

מייק: געווים נישט אומזיסט? איך האָב געוואוסט, ביי זיי איז דאָס אַ בעשלאָסענע זאַך. ביי אונז איז געבליבען נישט פרעגען די אַלטע, נישט זיי, נישט אייך! איהר ווילט דאָך סיי וסיי נישט ערלויבען. די אַלטע זענען צו קאָנסערוואַטיוו. אָבער ביי אונז, ביי דער יונגער גענעראַציאָן שפּיעלען נישט קיין ראָלע די אַלטע מיינונגען פון אַלטע נאַציאָנאַלע און רעליגיעזע פּאָראורטיילע. מיר ווייסען אַז אַלע מענשען זענען גלייך: אַלע מענשען קענען זיך פעראייניגען דורך הויכע שטרעבונגען, דורך עהרליכע איבערצייגונגען, דורך ריינע ליעבע. זייט זיכער, ער איז אַ דזשענטלמאַן און ראָזאַ וועט מיט איהם גליקליך זיין.

אברהם: גליקליך זיין מיט אַ גוי? וועה מיר!

ראזא: פּאַפּאַ, מיר קענען זיי נור אַלס גוים אָבער נישט אַלס

מענשען. זיי קענען אונז אויך אלס יודען און נישט אלס מענשען. דערפאר האבען מיר נישט א סימפאטיע און קיין אכטונג איינם פאר אנדערע. אין דער ווירקליכקייט אבער בלייבט דער מענש א מענש, אין וואס פאר א ווינקאלע זאלסט איהם נישט פערצוימען. מאמא, ער איז א גוטער מענש, ווילט איהר דען נישט, איך זאל גליקליך זיין?

אברהם: איך ווייס? קענסט טענה׳ן. איך וועל אבער פריהער דיך דער׳הרג׳ענען, איידער עס זאל געשעהן אזא אונגליק.

סטענטאן: ש... זייט נישט פערצווייפעלט. יונגע לייט האבען היציגע קעפ. מיר וועלען נאך געפונען א מיטעל, ווי אזוי עס צו פערמיידען.

ווישי: ניין, פאפא, עס איז צו שפעט. זעהט, וואס דאס איז? צוויי טרוי־רינגע! דאס איז איהרער און דאס איז מיינער. ווייסט, וואו מיר זענען נעכטען געוועזען? אונז האט פעראייניגט דיין פריינד נעלסאן. מיר האבען שוין זאגאר מעבלירטע צימער און איצט איז שוין צו שפעט צו דענקען פון מיטלען!

ראזא: יא, עס איז שוין צו שפעט! גוטע מענשען אויב איהר ווילט פער־צייהט אונז. פערגיפטעט נישט די גליקליכע מאמענטע פון אונזער לעבען. איהר זענט דאך אויך אמאל געוועזען יונג; גלויבט מיר, איך האב גענוג געקעמפפט געגען די געפיהלע, אבער אייער זוהן, אייער ווישי איז געוועזען צו שטארק און מיר האבען זיך צו שטארק ליעב.

ווישי: ראזא, מיר דארפען קיינעם נישט, מיר האבען אונזער גליק פאר זיך!

ווילא: מאמא, ער האט אונזער קאפ בעדעקט מיט שאנדע און שמאך!

פרוי סטענטאן: וואס האסטו פון אונז געמאכט? דיין שוועסטער איז א לעהרערין אין א זאנטאגם שולע, מיר זענען אלע געוועזען געאכטעט און געשעצט!...

הלמן: גראסי, איך האב מורא, אז די זאך וועט אונז געבען א קלאפ איבער אונזערע ביזנעס אויך.

גרשוני: שיינע טובה, איך פיהל, מיין הארץ וועט צעריסען, איך וועל דאס נישט איבערלעבען. ר׳ ברוך, אבא גרשונים אייניקעל האט

חתונה מיט א גוי! וועה איז מיר! וואו אהין וועל איך טראגען מיין שאנדע? וועלכען יוד וועל איך קענען קוקען אין די אויגען אריין?

טויבע: קום אקערשט פריהער אהיים, ביזט דאך נישט משוגע געווארען, אהיים געה!

וויש׳י: וואס איהר האט בעדארפט וויסען, ווייסט איהר יעצט און גענוג. קום אהיים ראזא, זיי וועלען זיך אבקיהלען און בערוהיגען און אלעס וועט זיין אל רייט. מיר זענען נישט קיין קליינע קינדער, מיר קענען שוין אליין זארגען פאר זיך, איך פערשטעה: מען דארף אכטען די טראדיציאן, דאך העכער פון אלעס דארפען שטעהן די מענשענרעכטע יעדער האט דאס רעכט צו בויען זיין גליק! (אב מיט ראזא).

מייק: גליק אויף! גליק אויף!

(פ א ר ה א נ ג).

(ענדע פון ערשטען אקט).

צווייטער אקט.

(גרשונים צימער, ער זיצט, שפיעלט שאך)

אברהם: איך האב עס, עס איז דא, דער שאך מיט'ן שפרינגער, נאכדעם שאך מיט דעם לויפער און נאך אמאל מיט'ן שפרינגער. מאט! מאט!

(אויפטריט שיינע טויבע מיט טהעע)

טויבע: נו, האסט דאך געוואלט טהעע? ווי פיהלסטו?

אברהם: בעסער, נור אין זייט שטעכט. גאט האט נישט געוואלט. איך זאל שטארבען.

טויבע: ווילסט אפשר עפים צו דעם טהעע? דו עסט דאך גאר נישט.

אברהם: ניין! שיינע טויבע, וויפיעל איז דער זייגער?

טויבע: א שיסטער געהט בארוויס און א זייגער מאכער האט נישט קיין זייגער. ס'איז האלב פיער.

אברהם: מיינסט נישט, אז גראסי האט שוין געדארפט דא זיין מיט תשובה?

טויבע: זי וועט מסתמא באלד קומען.

אברהם: ווי? דו מיינסט, זי וועט קומען?

טויבע: א שאלה? וואס דען? זיי נור רוהיג!

אברהם: איך מיין, דער גוי וועט זי נישט לאזען און עס קען זיין, זי שעהמט זיך שוין מיט אונז יודען. אוי, איך דארף, איך מוז זי זעהען!

טויבע: דו רעדסט ווי א קינד. וואס הייסט, ער וועט זי נישט לאזען? וואס

מיינסטו, ער איז א גזלן? עס איז אמעריקא און ראזא איז נישט א לע־מעלע, זי וועט געווים קומען (מען קלאפט) הינייִן!

(אויפטריט קלמן)

כלמן: נאט העלף! וואס מאכט אונזער חולה? אט אזוי ווי איהר וועהט פון וועקס אין... שיינע טויבע, איך ווייס נישט, צי עס איז דא אויף דער וועלט אזא הארעפּאשניק ווי איך, און אז איך זאג, לאכט מען. אברהם זעהסט אוים אל רייט. א, א גאנצער אונטערפּיציער.

אברהם: איך פיהל מיך בעסער, און וואס מאכסט דו?

כלמן: מיין יודענע האט געזאגט, זי געהט אהער. זי האט זיך מסתמא פער־טשעפּעט ביי א בעקאנטען.

טויבע: שש... גראסין האבען מיר אוועק געשיקט. וואס זאגסטו פארט? כמעט צוויי יאהר האט ער ראזעס נאמען נישט דערמאנט און איצט נאך דער שרעקליכער קרענק האלט ער אין איין טענה'ן, ער וויל זי זעהן, צי וויל ער איהר עפּים זאגען צי עפּים אויסגעפונען, דיין גראסי איז געפאהרען צו איהר.

כלמן: א טאטע! צוויי יאהר שווייגען די ליפּען און דאס הערץ רעדט! קינדער, צו ליעב וועם הארעווע איך ווי איין אייזעל?

אברהם: נו, קלמן, ווי געהט עס דיר?

כלמן: האסט דאך געהערט, גענומען א האטעל אין די מאונטעלם, ראקא־וועי איז אריין אין שוסטער־גאס, דעם זומער, ברודער נעהמען מיר דיך מיט אין די מאונטעלם און וועסט ווערען געזונד ווי איין אייגריש מען עמיצער האט א שליקעכץ געטהון, ס'איז אודאי מיין גראסי.

אברהם: הא, גראסי? שיינע טויבע, מיך פיעבערט.

(אויפטריט גראסי)

כלמן: נו, וואו ביזטו געוועזן? האסט זי טאקע געזעהען?

גראסי: וואס דען? איך בין געזעסען ווי דו, הארעפּאשניק מיינער? איך האב זי יא געזעהען.

טויבע: נו, וואס מאכט זי עפּים?

גראסי: זי איז אל רייט, זי וועט באלד אהער־קומען. פריהער האט זי זיך דערשראקען, אבער ווען איך האב איהר געזאגט, אז דער טאטע וויל

זי זעהן, האט זי זיך דערפרייט. דערנאך איז זי מיר געפאלען אויף דעם האלז און האט אזוי געוויינט, מיר האבען ביידע געוויינט.

טויבע: און ער האט געוויינט? זי וועט נישט וועלען קומען.

גראסי: זי וואויהנט זיך אזוי שעהן, גרויסע צימער, אפילו אין באדעצימער ווייסע פארהענגליך. איך האב געקוקט אמיסטנע, אפשר וועל איך זעהן אינים צימער א צלם אדער א איקאנע. נישט דא. הערסטו, ראזא האט מיר דערצעהלט, אז זי נעמט פלייש בגנבה ביי א יודישען פלייש־האקער, זי זאגט, אז זי ווייסט נישט, אז ס'איז גויש פלייש, הארט זי נישט. אבער פון גויש פלייש׳ ווערט איהר נישט גוט. ·א נאריש געוואהנהייט׳ זאגט זי. יא, זאלסט זעהן איהר באיטשיקעל, א לאלקע. פון דעסט־וועגען האב איך נישט געקענט איהם א קוש געבען, דאס הארץ דער־לאזט עס נישט, עס שמעקט עפים מיט גוי.

אברהם: אוי, רבונו של עולם! טאטע, פאטער!

גראסי: איך האב דארט אויך געטראפען אונזער מייקיל.

אברהם: פון איהם רעד נישט.

גראסי: זי האט נישט געהאט מיט וועם איבערצולאזען דאס קינד, איהרער איז אין אפים און מייק האט געוואלט מיטגעהן. דערווייל איז אנגע־קומען דער אלטער מר. סטענטאן און האט זיך אליין אנגעבאטען צו בלייבען, זאל מיך נאט נישט שטראפען פאר די רייד, א דימענטענער גוי. ער האט מיר צעהן מאל אנגעזאגט, איך זאל גריסען דעם אלטען און נאכ'ן קינד נעמט ער איין כפרה.

טויבע: און ראזען האט ער דאך ליעב ווי איין אייגען קינד.

אברהם: פון וואנען ווייסטו די אלע זאכען?

טויבע: ע... איך האב געהערט, מען דערצעהלט.

קלמן: דער אלטער מר. סטענטאן, דאס איז א דימענטענער גוי. ער פלעגט דאך חלש'ען נאך מיר. עס מאכט זיך אמאל, א גוי איז אויך א פיינער מענש.

גראסי: געחלש'ט נאך דיר? נו יא, ווי קען מען דיך קענען און נישט חלש'ען? איך וויים דאך, זי האט מיר געהייסען פאהרען, זי וועט זיך איבערטוען און קומט באלד.

אברהם: באַלד? שיינע טויבע, נעם מיר צו דעם פּאַלטאָן, עס איז מיר פּלוצים היים געוואָרען.

טויבע: דו פּיהלסט שלעכט? וואָלסט דיך אפשר געלעגט?

אברהם: ווען איך וועל ליעגען, וועט זי מיינען, איך בין שטאַרק קראַנק.

קלמן: יאָ, מחשבות'ן, האָסט געהערט וועגען דרייפוס? דאָרט ווי עס איז דאָ אַ שוואַרץ-יאָהר-אינזעל. שנייד מען אוים אַלע טאָג אויף'ן לייב אַ צלם.

אברהם: נו, און וואו ווערד יודיש בלוט נישט פערגאָסען צוליעב דעם צלם? (מען קלאַפּט).

קלמן: שאַ, דאָס איז זי! העריין!

(אויפטריט ראָזא, בלייבט שטעהען און וויינט נעבען איהם).

טויבע: אוי, ראָזאַ, ביסט ווידער ביי אונז, האָטש דו ביסט נישט אונזערע.

ראזא: יאָ, איך בין ווידער ביי אייך, ווידער מיט אייך! (וויל קושען).

אברהם: ניין, ניין, דו האָסט דיך ערשט געקושט מיט'ן גוי!

ראזא: ניין, פּאַפּאַ, אַז איך בין שוין דאָ, וועסטו מיך נישט אָבשטויסען פון זיך. צוויי און אַ האַלב יאָהר דיך נישט געזעהן. אוי, ווי אַלט און פערזאָרגט דו ביסט געוואָרען.

גראסי: דאָס איז פון נחת. אוי, גאָטעניו איך דאַנק דיר, וואָס דו גיבסט מיר נישט קיין קינדער.

קלמן: גאָט דאַנקט זי און צו מיר האָט זי טענות. זיץ, ראָזאַ.

ראזא: וואָס מאַכט איהר, אָנקעל קלמן?

קלמן: אָט, דאַנקען גאָט!

אברהם: ראָזאַ, איך דאַרף דיך עפּיס פרעגען. איך האָב געהערט, בעסער וואָלט איך עס נישט דערלעבט צו הערען, האָסט געהאַט אַ זוהן?

ראזא: יאָ, טאַטעניו, ער איז שוין צוועלף וואָכען אַלט.

אברהם: נו, האָסט איהם שוין... געשמד'ט?...

ראזא: ניין! וואָס פאַלט דיר איין? מיין מאַן דענקט גאָר נישט דערפון.

אברהם: איך האָב דיך געשיקט רופען, איך דאַרף מיט דיר עפּיס רעדען.

איך האב מורא געהאט, דו װעסט ניט װעלען קומען צום יודישען טאטען.

ראזא: און װען דער יודישער טאטע זאל קומען צו אונז, מיינסט, ער װאלט געװען א שלעכטער גאסט?

אברהם: איך זאל געהן צו איך?

ראזא: אט קומט די מאמע װעהר אפט. האט איהר עמיצער חלילה פוגע בכבוד געװען?... אוי, איך האב פערגעסען.

אברהם: שיינע טויבע, דו געהסט צו זיי?!

טויבע: נו, און װאס האסטו געמיינט? אז זי האט א מאן א גוי, איז זי מיר שוין ניט מעהר א קינד און איך איהר ניט מעהר א מאמע.

ראזא: פאפא, מייק איז דא, ער בעט דו זאלסט איהם ערלויבען אריין־צו־געהן.

אברהם: דיין שדכן? פאר מיר לעבט ער ניט מעהר.

טויבע: אבער ער קלינגט אן יעדען טאג און פרעגט, װאס דו מאכסט? ער ברענגט מיר יעדען סענט, װאס ער קען אבשפארען.

אברהם: איך האב געמוזט אנהייבען דאװענען אין א פרעמד בית־המדרש איך האב ניט געקענט מיינע לאנדסלייט קוקען אין פנים אריין. ראזא, אין דעם טאג, אין װעלכעם מען האט מיר אנגעזאגט די בשורה, אז דו האסט א זוהן האב איך מיך פערקיהלט. אין דרויסען האט גענאסען א שרעקליכער רעגען און איך האב ארום־געבלאנדזעט אין די גאסען און מיך אליין געפרעגט, צו װעם געהערט דאס קינד? װעמעס איז ער? װאס װעט ער זיין? װאס איז מיר מיין אייגענע טאכטער'ס קינד? און װאס בין איך איהם? גאט האט אונז געשטראפט דערפאר, װאס מיר האבען דאס אזוי גרינג צוגעלאזט. האסט ניט געקענט געפונען ביי א יודישען מאן, זאל ער זיך לכל הפחות מגייר זיין. (פויזע) ער האט דיך ליעב, איהר האט שוין א קינד און װי איך האב געהערט גלויבט ער ניט װעהר שטארק אין צלם.

ראזא: פאפא, איך זאל מיך אפילו בעשליעסען דאס צו טהון, װי דו הייסט מיר, װעט מיין מיה זיין אומזיסט. איך װאלט עס פריהער ניט אויס־געפיהרט און איצט געװיס ניט.

אברהם: ווערסט וויינען, בעטען, קריעגען זיך מיט איהם, ביז ער וועט מוזען!

ראזא: ווען איך וועל זאגאר וועלען, וועט עס מיר קיינמאל נישט געלונגען.

קלמן: דאס אונגליק איז, וואס א גוי קען נישט ווערען קיין יוד.

גראסי: הארא־פאשניק מיינער! (אויף'ן אויער א סוד).

קלמן: אל רייט. איהר מוסט מיר עקסקיוזען, איך געה. מען ארבייט און וואס? גוד ביי, ראזא (אב).

אברהם: נו, און איהם אין גאנצען פערלאזען קענסטו נישט?

ראזא: טאטעניו, וואס רעדסטו?

אברהם: הער'זשע, וואס איך וועל דיר זאגען. מילא מיט דיין מאן, וועה איך, איז א פערפאלענע זאך. דיין זוהן אבער מוזטו מגייר זיין.

ראזא: טאטע, ווי קען איך דענקען דערפון? דער פאטער מאכט נישט זיין זוהן פאר א גוי, זאל איך איהם מאכען פאר א יוד?

אברהם: ווערסט עס מוזען טהון! איך וועל אזוי לאנג רעדען, ביז איך וועל שטארבען פאר דיינע פוס. וועה מיר! דיין קינד וועט זיין א גוי? א שונא־ישראל? וועט שלאגען יודען, ווארפען שטיינער אויף דיין אלטען טאטען, פערפאלגען דיינע ברודער? ניין! ער מוז און וועט זיין א יוד! אומשטיינס געזאגט, א שיינער יוד וועט אויסוואקסען ביי דיר און ביים גוי, נור זאל ער חאטש צוגעבונדען זיין צום יודישען פאלק, זאל זיין נשמה נישט בעלאנגען צו די פרעמדע.

גראסי: אזא קליינינקייט וועט ער דיר נישט וועלען נאכגעבען? ע, ראזא, אז א פרוי נעמט זיך גוט צו איהר מאן, קען זי גרעסערע זאכען אויספיהרען.

טויבע: טאכטער, ווערסט איהם זאגען: צוליעב א קראנקען טאטען, צוליעב איין אלטער מאמע, זאל זיין, איהר האלט נישט פון דעם, אבער פון רחמנות וועגען אליין, ווייל מיר אלטע פערשטעהען אנדערש. דארף מען אויף אונז קיין רחמנות האבען? מען פארדערט דען פון אייך, איהר זאלט חלילה טהון איין עולה אדער בעגעהען א פערברעכען?

ראזא: איך דארף שוין געהען. ער וועט קומען פון אפים א הונגעריגער.

אברהם: ראזא, בעפאר דו גייסט מוסטו מיר שווערען!

ראזא: פאפא, איך קען נישט שווערען, קיין זאך פערשפרעכען. איך וועל דענקען דערפון, וועל רעדען מיט איהם און אויב ער וועט נישט זיין דאגעגען — — דערווייל, פאפא, בערוהיג דיך און זיי געזונד!

אברהם: ראזא, איך וועל זיצען און ווארטען אויף תשובה, איך וועל צעהלען די מינוטען. ווילסט דאך נישט, איך זאל שטארבען. געדענק, אז אונזער גאט איז א גאט, וואס בעצאהלט, געדענק! ער וועט דיר בעצאהלען, ווי דו האסט פערדיענט, ווארום אל קנא ונוקם איז דער יודישער גאט, דער גאט פון ישראל (פאלט).

פערוואנדלונג.

(א גאס. — קלמן).

קלמן: זאל איך טאקע געהן, וואו־אהין גראסי האט מיך געשיקט? צי אבלעגען אויף מארגען? איך בין מיך שוין היינט גענוג אנגעלאפען. א מענש איז נישט מחויב צו ארבייטען איבער די כחות. דער עיקר איז, גראסי האט געוואלט פון מיר פטור ווערען. וואו איז עס ערגיץ, זייט? לאמיך אקארשט זעהען דעם דרעקשען (קוקט אויפ׳ן פאפיער).

(אויפטריט מייק גיבט איהם א קלאפ)

מייק: העלא, מיסטער!

קלמן: וואס פאר א מיסטער! אה, מייק, העללא! איך האב געמיינט, עס איז א פרעמדער לויפער!

מייק: וואס טהוט דער פאפא? מען לאזט מיך נישט אריין, מוז איך בלייבען אין דרויסען.

קלמן: ער האט געהאלטען ביים שטארבען. קארג יסורים האט ער פון אייך? וואס הייסט, דו נעמסט און מאכסט קיי און שפיי פונים גאנצען יודישקייט? דיין זיידע עליו־השלום ר׳ ברוך אבא גרשוני האט געקענט מעהר לערנען פון דיר. ער איז געווען א רב. פון דעסטוועגען איז ער געבליעבען א יוד. און דו האסט אומגעדרעהט דעם דישעל.

מייק: אנקעל ר׳ קלמן, מיין זיידע האט געלערנט פון א סדור און איך לערן פון איין אנדער סדור.

קלמן: נו, אט האב איך געקענט א גאליציאנער דאקטאר. א גרויסער דאקטאר, כמעט א פראפעסאר נור גאר א יונגערמאן. ער האט דאך שוין יא געלערנט מיט דיר פון איין סדור. פון דעסטוועגען שבת, אז ער פלעגט דארפען שרייבען א רעצעפט פאר א קראנקען פלעגט ער

רופען דעם אפטייקער, דער אפטייקער א קבצן, א יוד, האט יא גע־שריעבען און אזא דאקטאר האט נישט געשריעבען.

מייק: אייער דאקטאר זאל זיין אין אמת פרום, וואלט ער נישט געהייסען שרייבען שבת, אפילו דעם אפטייקער, ביי א פרומען יוד דארפען שבת אפילו די בהמות רוהען, אייער דאקטאר איז אבער געווען א צבוע, א נאר אדער א היפאקריט.

קלמן: וואס דען מיינסטו? ס'איז טאקע אלץ איינס א יוד צו א גוי?

מייק: אנקעל, עס וועט קומען א צייט, ווען אלע פעלקער וועלען זיך פעראייניגען, זיי וועלען נישט טראגען קיין שנאה, נישט האלטען מלחמה און איינער וועט ליעבען דעם אנדערען ווי ברידער. אזוי מיינען די פארטגעשריטענע, סיי יודען סיי גוים.

קלמן: זאג דעם אמת, האסטו געזעהען עפים פארטגעשריטענע גוים? זייט איך לעב, האב איך נישט בעגעגענט א גוי, וואס זאל נישט וועלען מיט מיר מלחמה האלטען.

מייק: חא, חא, חא! זאגט מיר בעסער, וואס הערט זיך מיט ביזנעס?

קלמן: איך האב געדונגען א נייע האטעל מיט פערציג רומס. דו ביזט דאך עפים א געלערנטער, גיב אומיסטנע א קוק אויף מיין קאנטראקט. איז ער אל רייט?

מייק: וואס ווייס איך פון קאנטראקטען?

קלמן: שטודירסט דאך אין אוניווערזיטעט. (ער גיט איהם דעם קאנטראקט) איך האב איהם שוין געוויזען צו פיער אדוואקאטען, צו אונזער דענ־טיסט, צום פרעזידענט פון מיין שוהל, צום סעקרעטער פון מיין לאדטש, איצט וויל איך הערען, וואס דו וועסט זאגען?

מייק: איך ווייס נור איינס, דאס ענגלישע איז זעהר שלעכט.

קלמן: מיין אדוואקאט קען נישט ענגליש? אז ער רעד צום דזשאדש ווערען דאך אלע פערציטערט. ער איז שוין אל רייט. נו, און דו לערנסט נאך?

מייק: מיט גרוים מיה, אבער איך ענדיג שוין דאס יאהר.

קלמן: און אז דו וועסט ענדיגען, וואס וועסטו זיין?

מייה: נאך דריי יאהר וועל איך זיין דאקטאר אף ארט.

קלמן: הערסט? נאך דריי יאהר וועט ער ערשט זיין א דאקטאר. היינט נאך וואס האסטו בעדארפט אזוי פיעל לערנען און זיך שלאגען דעם קאפ אין די וואנד. בעסער וואלט געוועזן דו וואלסט געטהון ווי אנדערע: נאר נישט געלערנט און שוין געווארען דאקטאר. צוגעלעגט א יאבענפלאסטער און שוין געמאכט א לעבען. גזלן, אוועק פון דאנען, אפשר קומט גראסי. זי פערגינט מיר נישט. איך זאל מיך אברוהען א מינוט. איך וועל אמאל פאלען ווי א בהמה ביי דער ארבייט. גזלן, אנטלויף!

Buenos Aires

פערוואנדלונג.

(א שעהן צימער ביי ווישי'ן. ער מיט'ן אלטען הייבען וואגס).

ווישי: פאפא, דאכט מיר, מיר האבען אויפגעוועקט דאס קינד, ניין, ער שלאפט. זעהסט, פאפא, אזוי אויסציהען ביידע הענד וועסטו נישט קענען (ציעהט אויס מיט געוויכט).

סטענטאן: א גרויסע זאך! איך וועל עס מאכען פונקט ווי דו! (טהוט עס).

ווישי: דערפאר אבער ביידע וואגעס מיט איין האנד אזוי, וועסטו נישט קענען (טהוט עס).

סטענטאן: איך וועל נישט קענען? לאמיר זעהן! (קען נישט).

ווישי: וועל! פאר־וואס זעהען מיר נישט?

סטענטאן: וועל! דו האסט שוין געהאט דיין סאפער און איך האב נאך נישט געגעסען. מיינע לעדים ווארטען און איך מוז געהן. הערזשע ווישי, וועגען וואס איך האב מיט דיר גערעדט. די פרויען האבען גרויסע שמערצען דערפון, וואס דאס קינד איז נישט געטויפט. זיי דולען מיך. זיי וועלען מיך נישט אויפהערען דולען. וואס הארט דיך? טהו זיי צוליעב!

ווישי: פאפא, דו ווייסט, איך בין גאנץ אינדיפערענט אין דער פראגע. איך וועל רעדען מיט ראזא און אויב זי וועט נישט האבען דאגעגען...

סטענטאן: נו, קינדער, איבערלעגט עס אייך ווי פראקטישע מענשען, עס איז א זאך, וואס מען מוז. גוד נייט!

ווישי: פאפא, וועסט איהם אויפוועקען וועל איך האבען א מיה מיט איהם'

סטענטאן: אל רייט. דארפסט מיך נישט לערנען. פערגעס נישט גריסען ראזא. גוד נייט! (אב).

ווישי: גוד נייט, פאפא! וואס איז עס פאר א בוך? אין איינינע ערטער

שרייבט זי אוים. אין אנדערע מאכט זי בעמערקונגען. איך וואלט בעסער ארויף־געשלעפט א טאן קוילען. איידער צו לעזען אזא לאנג־ווייליגע זאך. ווי איז מיין אבענד־בלאט (מען הערט קלינגען) דא געהט מיין ראזא. א געזונד קינד האב איך! מיין מאמע האט מיך אלץ געשרעקט. אז א יודישע מאמע קען נישט האבען געזונטע קינדער. אונזין!

(אויפטריט ראזא און מייק)

ווישי: העלא, ראזא! ווי געהט'ס, פראפעסאר? ראזא, ביי דיר זענען די אויגען פערוויינט!

ראזא: יא, ווישי, ס'איז דא גענוג פון וואס צו וויינען, פון וואס צו דענקען און וועגען וואס צו רעדען, אבער נישט אצינד. איך ווייס, ביזט הונגעריג. האב איך מיך געאיילט אהיים. דער פאפא איז שוין אהיים־געגאנגען? א שאד! וואס מאכט בעבי? דו זאלסט אזוי גערולדיג ווארטען אויף דיין סאפער? ביסט א גוט קינד, איך גיב שוין עסען.

ווישי: ראזא, דאס קינד שלאפט ווי א ריעזע, דער פאפא לאסט דיך גריסען און איך בין נישט הונגעריג ווען דער פאפא האט מיר געזאגט, אז מען האט דיך ארויסגערופען, בין איך געגאנגען אין רעסטאראן און האב געגעסען סאפער. עס האט מיר זעהר געשמעקט. דיין עסען געפעלט מיר אפילו זעהר, נור עס האט א יודישען געשמאק, עס סאפער מיט מייק'ען!

ראזא: ווישי, ווען דו עסט נישט, האב איך קיין בעזונדערען אפעטיט, איבערהויפט אצינד וויל איך שוין נישט עסען. מייק, ביסט הונגעריג?

מייק: הונגעריג? ניין! א גלאז טהעע וואלט איך געטרונקען.

ראזא: אזוי, מיין עסען שמעקט יודיש? איך האב אין דער היים נישט געקאכט. איך לערן מיך איצט פון א ענגליש קאכבוך. ווישי, ווילסט מיך גלאט דערמאנען, איך בין א יודין?

ווישי: נו, וואס מאכט דער אלטער מר. גרשוני?

ראזא: דיינע עלטערן זענען מיר גראד ווי דיר: פאפא און מאמא, און מיינע זענען פאר דיר נישט מעהר ווי דער אלטער מר. און מרס. גרשוני. געווים, ווען זיי זאלען נישט זיין קיין יודען...

וױשי: חא, חא, חא! איך זעה. אז דו ביסט נערװעז. מײק, איז דער אלטער געפעהרליך קראנק?

מײק: ער איז געװעזען, אבער אצינד איז איהם בעסער.

װױשי: װאס׳זשע איז מיט ראזא? אך, איך װײס מײן בענעהמען װעגען עסען האט זי בעז געמאכט. אז איך װיל אים גאנצען נישט, דו זאלסט קאכען. איך האב דיך שטענדיג געבעטען: נעהם א דיענסט אין שטוב אריין. ראזא, װילסט עסען? איך װעל פערלאנגען צום טיש.

ראזא: איך בין נישט הונגעריג. װאס װעל איך טהון אין שטוב, װען דא װעט זײן א דיענסט? לעזען שױן װידער די צײטונג?

װױשי: דאס איז דאס אײנציגע װאס איך לעז, דען אז דאס קינד שלאפט האב איך נישט מיט װעמען די צײט צו פערטרײבען.

מײק: דאס, װאס אזא אמעריקאנער אינטעליגענט װי דו לעזט נור צײטונגען איז זעהר נישט שײן.

װױשי: װען איך האב געדארפט האלטען עקזאמען האב איך געלערנט. אצינד װיל איך מיר נישט ברעכען דעם קאפ מיט אזא הארטער שפײזע. זעה, דײן שװעסטער לעזט אצינד ״ספענסערם עדוקעשאן״. ראזא, װילסט װערען פראפעסאר?

ראזא: געװיס װיל איך זײן א פראפעסאר, בעני װעט אױסװאקסען װעל איך דארפען זײן לעהרערין און ערציעהערין. א מענש דארף שטעטס לערנען.

װױשי: א שײן פערגניגען!

ראזא: װען איך בין געװעזען דײן געליעבטע האסטו געלעזען, אום מיר צו געפעלען. אצונד אבער װען איך בין דײן פרױ, דארף איך נור זעהען דיר געפעלען. דו מוסט מיר געפעלען װי דו געהסט און שטעסט.

װױשי: אה, פילאזאפיע? נאך סאפער איז עס א שעדליכע זאך. מען קען בעקומען די דיספעפסיע.

מײק: װעגען א געליעבטע און א װײב. ראזא, האסט זעהר ריכטיג בעמערקט. דארף עס פערשרײבען אין ביבעל. װױשי, האסט הײנט געלעזען, װאס מען שרײבט װעגען דרײפוס?

וויטי: ניין! איך לעז נישט וועגען איהם. מיך אינטערעסירט עם אבסאלוט נישט.

ראזא: איין אונשולדיגער מענש ליידט. דיך אבער אינטערעסירט עם נישט. נו יא, דרייפוס איז דאך נור א יוד.

וויטי: ס'קען זיין, אז עם אינטערעסירט אייך נור דערפאר, וואס ער איז א יוד. א גוי וואלט אייך נישט אינטערעסירט. אז מען שלאגט יודען אין מאסקווא שרייען די סאן־פראנציסקאנער יודען געוואלד. איך וועל אייך זאגען, איך לעז יא וועגען דרייפוס. נור וויל איהר זענט צופיעל צערהיצט צווינגט איהר מיך צו מאכען זיך גלייכגילטיג. די יודען ווילען נישט וויסען, אז זאגאר מיטלייד וועקען צו זיך, דארף מען אויך מיט מאקט.

מייק: עם קען זיין, אז ער איז נישט אונגערעכט.

ראזא: מען צאפט פון א מענש דאס בלוט און מען פאדערט ער זאל שרייען מיט מאקט.

וויטי: איך האב עמליכע טעג נישט בעקאמען קיין בלומען; זיי פערטרוי־קענען, איך מיין ס'איז לייכטער דורכמאכען א באנד ספענטאר איידער אויסצוהאדאווען א בלום.

ראזא: וויטי עס איז אמת, איך האב נישט געהאט קיין געלעגענהייט צו לערנען דאס לעבען פון בלומען.

מייק: מיר זענען אלע ווייט פון דער נאטור.

וויטי: איהר זאלט זיצען אויף דער ערד וואלט איהר נישט געקראכען אין די הימלען.

ראזא: ס'איז א שעהנער, ריכטיגער געדאנק, אפשר ווילסטו טרינקען א גלאז רוסישע טהעע!

וויטי: ניין, איך וויל נישט קיין רוסישען טהעע!

ראזא: וויטי, ביזט בעז? טייערע, זיי האבען מיר מיין הערץ צערבראכען און איך בין אביסעל קראנק, פאר'ן בעגיעסען פון די בלומען נא!

(קוסען).

וויטי: ארים קינד, זיי האבען זיך דארט זעהר געערגערט.

מייק: נון, מר. און מרס. סטענטאן ערלויבט מיר איך צו זאגען גוד ביי.

ווישי: ניין, מיר וועלען דיך נישט לאזען, אונזער ראזא וועט אונז מאכען טהעע און מיר וועלען א ביסעל פלוידערן.

מייק: א, סטענטאן, ווייסט נארישט ווי בעשעפטיגט איך בין איך שרייב יעצט א בראשירע איבערן פאעט פירדוזי.

ווישי: הער מיך, איך וועל דיר עפיס זאגען, נור געפין דיך נישט בעליידיגט פארוואס ביזטו אזוי שמוציג? פון דיינע נעגעל קען מען אויסקראצען א גאנצע פוהר מיט בלאטע. איך ווייס, אז דו ביזט נישט רייך און אז דו בעדארפסט וועל איך דיר בארגען א פאר דאלאר. אבער דאס קומט נישט פון ארימקייט, ווען דיין פרינציפ זאל זיין זיך טראגען ריין, וואלסטו דיך געטראגען ריין.

מייק: ביזט נערעכט! דער יוד איז שטענדיג געווען אזוי פערפינסטערט און פערביטערט, אז איהם איז נישט געווען אין זינען ווי אויסצוארביי־טען א פרינציפ, צו געהן ריין ארום זיך. זאג מיר, ווישי, האסט אמאל געהערט פונ׳ם גרויסען סקאנדינאווישען דיכטער סטרידבערג?

ווישי: קיינמאל נישט.

מייק: אז דו ווילסט וועל איך דיר דערצעהלען דעם איינהאלט פון זיינם א דראמא.

ווישי: מיט פערגניגען!

מייק: (ערצעהלט) א שעהנע פרינצעסין האט געהאט א שטיעף־מאמע. ס׳האט נישט עקזיסטירט קיין גרויזאמקייט, וואס די שטיעף־מאמע זאל נישט בעגעהען געגען איהר אונגליקליך שטיעף־קינד. יאהרען־לאנג האט זי דער פרינצעסין נישט געגעבען קיין וואסער צום וואשען, און די פרינצעסין איז געווען בעדעקט מיט שמוץ. זי האט געהאט אזוי פיעל אנדערע צרות, אז וועגען וואשען זיך האט זי זיך שוין ווייניג געקימערט. פלוצים ערפארט די פרינצעסין, אז א שעהנער יונגער פרינץ וויל זי קומען אנקוקען, זי וויל געפעלען דעם פרינץ, אבער ווען זי זאל שוין זאגאר יעצט בעקומען וואסער וועט זי נישט זיין אימשטאנד אבצוואשען דעם שמוץ פון אזוי פיעל יאהרען. ביי נאכט פארן שלאף האט די פרינצעסין ביטער געוויינט און גערופען איהר טויטע

מוטער, די פערשטארבענע מוטער איז געקומען צו איהר אומגליקליך קינד מיט די לעבעדיגע שטראהלען פונ'ם הימעל, האט זי מיט ליעבע אומארמט און מיט ווארימע טרערען בעדעקט איהר גאנצען קערפער, די טרערען פון דער מוטער האבען אבגעוואשען דעם שמוץ פון איהר קינד און ערשט דאן האט מען געזעהען די אונגעוועהנליכע שיינקייט פון דער פרינצעסין.

מיין ברודער! די וועלט-געשיכטע איז אונזער שטיעף-מוטער און ביז אונזער טויטע מוטער די מענשהייט, וועט נישט קומען צו אונז מיט דעם הימלישען לעבט פון דער וואהרהייט און בעווייזען דאס אונרעכט, וואס מען האט געטהון איהר אונגליקליך פאלק, דעם יוד, וועלען מיר נישט ריין ווערען און אונזער נאטירליכע שעהנקייט וועט נישט ענטדעקט ווערען!

ראזא: א, מייק, דיין ערצעהלונג איז וואונדער שעהן:

ווישי. וואס זאגסטו צו איהם? שעהן! זי איז טאקי שעהן, נור פאלג מיך, ווארט נישט אויף די טרערען פון דער מענשהייט און פראביר אליין די ווירקונג פון ריין וואסער!

ראזא: איך פיהל אזוי, איך וואלט עפיס געשפיעלט, איהר ווילט הערען, באים!

מייק: א שטיקעל גוטע מוזיק וואלט איך געוויס געהערט מיט פערגניגען.

ווישי: יא, טייערע, שפיעל אונז עטוואס, האר אויס, וואו זענען די נאטען, וואס איך האב דיר געקויפט: שפיעל מיר מיין פערוואריט-זאנג:

ראזא: ניין, ליעבער, דיין פייוואריט-זאנג וועל איך שפיעלען איין אנדער מאל. איך וועל שפיעלען די צווייטע נאקטורנע פון שאפען. (זי הייבט אן שפיעלען עס קלינגט.

ווישי: ווער קען עס זיין?

מייק: געוויס געסט, מען דארף זיך בעצייטען אבטראגען.

ראזא: וועלכע געסט? די אמעריקאנער לעבען אבגעזונדערט, איזאלירט, יעדער פאר זיך און פאר זיין ענגער היים, ווער שמוסט, אז מען האט א יודישע פרוי. נישט אמת, ווישי?

ווישי: אהן געסט איז פיעל בעקוועמער, (מען קלאפט) העריין!

(אויפטריט פרוי סטענטאן און ווילא).

פרוי סטענטאן: העלָא ווישי — העלָא ראזא — וואס מאכט דאס קינד?

ווילא: העלָא, ראזא, ווילסט דיך מיט מיר נישט קישען?

ראזא: קישען דארף מען זיך אז מען האט זיך ליעב. האסטו מיך דען ליעב? פאר אונז ביידע איז גענוג די הענד רייבען.

ווילא: מאמא, ווי שעהן איז דאס קינד?

ווישי: וועגען א קוש אויך פילאזאפיע. ווען מיין מוטער און שוועסטער קומען צו דיר איז עס איין עהרע.

פרוי סטענטאן: איהר האט געזעלשאפט? און מיר זענען געקומען וועגען פאמיליען אנגעלעגענהייטען.

מייק: גוד ביי! (אב)

ווישי: מייק! ענטלאפען! מאמא, וואס האסטו צו איהם?

פרוי סטענטאן: ווישי, דער פאפא האט מיט דיר גערעדט און מיר זענען געקומען.

ווישי: מאמא, היינט נישט. ראזא פיהלט נישט גוט איך האף, עס וועט זיין אל רייט.

ראזא: מעג איך פרעגען וועגען וואס עס האנדעלט זיך?

פרוי סטענטאן: מיין טאכטער, איך מיט דיר רעדען גאנץ אפען. איך ווייס, אז ווען דו וואלסט נישט געוועזען א פאלקאמענע לעדי וואלט דיך מיין זוהן נישט געליעבט. אבער די וועלט, די געזעלשאפט קוקט אנדערש אויף מיינע זאכען. זייט ווישי האט מיט דיר חתונה געהאט ליידען מיר זעהר. גאנץ איינפאך, מען פערפאלגט אונז.

ווישי: אונזין! מיר לעבען אין א פריי לאנד און קיינער קען נישט פערפאלגט ווערדען פאר זיינע פרייע מיינונגען.

פרוי סטענטאן: אפען נישט. אבער וואס קענסטו טהון, ווען געגען דיר איז א שטילער גייסטיגער באיקאט. אלע ווייסען, אז דר. פשארנער האט געוואלט חתונה האבען מיט אונזער ווילא און צוליעב דעם סקאנדאל האט ער זיך ענטזאגט. ווילא איז געווען די ערשטע לעהרערין אין זאנטאגס-שולע און האט געמוזט רעזיגנירען. אז מיר געהען

טייטעלט מען אויף אונז מיט די פינגער. אויב עס איז אמת, אז ראזא ליעבט דיך אויפריכטיג, זאל זי צוליעב דיר, צוליעב אונזערן אלגעמיינען פריעדען, ווערען א קריסטין, דאס וואלט אויף וויפיעל עס איז פערבעסערט אונזער לאגע.

וויללא: איך וויים נישט, אזא קלוגע ראזא זאל אליין נישט פערשטעהן. אייער הייליגע ביבעל און אייערע פראפעטען זאגען אייך, אז דאס יודישע פאלק איז אבגעריסען פון גאט און אויף עוויג פערדאמט. דיעזער פלוך וועט הענגען איבער'ן יודישען פאלק אזוי לאנג, ביז זיי וועלען נישט צוריק־קומען צום פאטער אין הימעל דורך דעם איינ־ציגען וועג, דורך אונזער ערלעזער, דעם גאט פון דער ליעבע.

ראזא: איהר רעדט שטעטס מיט מיר אזוי פלייסיג פון א ליעבע, און א געפיהל פון ליעבע האב איך פון אייך קיינמאל נישט געזעהען. ווען אייער גלויבען וואלט ווירקליך געווען ליעבע, וואלט איהר אונז געליעבט און ווען איהר וואלט אונז געליעבט אויפריכטיג וואלטען מיר אייך געמוזט ליעב האבען. און אז מיר וואלטען אונז דאס אנדערע געליעבט, וואלטען מיר אלע געהאט איין גלויבען, איין גאט און איין רעליגיאן.

ווישי: חא, חא! מאמא, אויב דו ווילסט פיהרען א טעאלאגישע דעבאטע מיט ראזאן, דארפסטו פריהער איינשלינגען אזוי פיעל ביכער ווי זי.

פרוי סטענטאן: איך וויים עס, ראזא, פון דיר איז שוין איבריג צו רעדען. אבער דו האסט א קינד, עס איז שוין צוועלף וואכען אלט. וואס וועט דאס קינד זיין? צו וועלכער רעליגיאן וועט ער געהערען? פאר וואס זאל דאס אונשולדיגע קינד איבער אייך דארפען ליידען און זיין פרעמד פון דער גאנצער וועלט.

וויללא: אה גאט! וואס איז דאס קינד שולדיג?

פרוי סטענטאן: ראזא, דאס קינד מוז געטויפט ווערען!

ראזא: וואס? מיין קינד געטויפט? רעדטים נישט קיין אונזין!

ווישי: ראזא, דו ווייסט, איך בין אינדיפערענט צו רעליגיאנס־פראגען, אבער דאס, וואס די מאמע זאגט איז נישט קיין אונזין. דאס קינד מוז געטויפט ווערען!

ראזא: וואס, ווישי? דו פערשטעהסט נישט אליין, וואס דו רעדסט!

ווישי: איך פערשטעה נישט, וואס איך רעד? ווייל, איך זאג, מיר וועלען אונזער באי טויפען, וואס פאר א קריסט ער וועט זיין איז דיין זאך, דו וועסט איהם דאך ערציעהען און דו לערנסט דאך שוין ספענסערס עדוקעשען, אבער פריער מוז ער געהערען דארט־אהין וואו מיר אלע געהערען. אזוי זאג איך אלס פאטער, אלס אדוואקאט, אלס פראקטישער מענש. מאמע, איך פערזיכער דיך, אז דאס קינד וועט געטויפט ווערען!

ראזא: דו פערזיכערסט? מיט וואס פאר א רעכט? דו האסט עלטערן, נו און מיינע עלטערן זענען ביי דיר נארישט? זייערע טרערען האבען נישט קיין בעדייטונג? מיין אלטער פאטער זיצט דארט און ווייגט אין דער שטיל און האפט און דיין טאטע קומט און פארדערט...?!

ווישי: וועסט דאך נישט זיין אזוי וואהנזיניג און פערלאנגען מיין זוהן זאל זיין א יוד? חא, חא, חא! דאס וואלט געוועהן שעהן.

ראזא: אזוי לאנג די פראגע איז געוועזן אונבעריהרט האב איך גארנישט געפאדערט, ווען דו פערלאנגסט אבער מיין קינד מאכען פאר א קריסט, האב איך א רעכט צו פערלאנגען, ער זאל זיין א יוד. גראד ווי דו בינסט דער פאטער בין איך די מוטער!

ווישי: מיין זוהן, מיין באי א יוד? איך זאל מיין קינד שטויסען אין אונגליק, פעראכטונג? מאמע, עס איז בעשלאסען: דאס קינד וועט געטויפט ווערען.

ראזא: שוין בעשלאסען? מיט דיין איינענער אויטאריטעט!

ווישי: איך ווייס, יודען אנערקענען נישט קיין נאציאנאליטעט, דא האנדעלט זיך אבער נישט וועגען פילאזאפיע, דא איז ביזנעס און אין ביזנעס וועט זיין, ווי איך זאג, ווייל איך בין דער פאטער פונ'ם קינד און דער ווירט פון הויז.

ראזא: דער ווירט? דאס איז גראב, גרויזאם און געמיין!

ווישי: מאדאם, בעטראכט בעסער פריהער וואס דו רעדסט!

ראזא: איך זאג, עס איז גראב, גרויזאם און געמיין! איך זאג, אז דער מענש.

װאס אתנאריךט די רעכטע פון א מוטער האנדעלט נידערטרעכטיג און געמיין.

װיישי: דאס איז די עהרע, װאס מען קען ערװארטען פון א יודישער פרוי.

ראזא: דאס איז די אכטונג, װאס מען קען ערװארטען פון א קריסטליכען מאן.

פרוי סטענטאן: פפוי. מיין מאן און מיינע קינדער האבען ביי מיר אין הויז זא־װאס נישט געהערט.

װיישי: מאמא, װילא! קומט, איך געה מיט אייך, איך װעל אינ׳ם יודישען הויז מעהר נישט בלייבען. װארט נישט מעהר אויף מיר, איך װעל נישט קומען צוריק. (געהט מיט זיי אב).

ראזא: אװעק מיט זיי? יא, זיי װענען אייגענע און מיר װענען פרעמדע! װאס? עס האנדעלט זיך װעגען דעם שיקזאל פון מיין קינד און איך, זיין מוטער, קען קיין דעה ניט זאגען? מיר שיינט, ער געהט צוריק. ניין! ביי נאכט האט ער מיך צוריק־געלאזט אליין. ער זאל מיך ליעב האבען װאלט ער עס נישט געטהון, נור יא, איך בין א יודין און מיט א יודין מעג מען זיין גרויזאם און אומגערעכט! (פויזע) דאכט מיר, ער געהט (מען קלינגט) דאס איז ער! איך דערקען איהם אינ׳ם קלינגען. אה דער פאפא.

(סטענטאן און װיישי ערשיינען אויף דער ביהנע).

סטענטאן: העללא, ראזא, װאס מאכט דאס קינד? שלאפט? װיישי, ראזא האט געװיינט, פאר איהרע טרערען װעט אונז גאט שטראפען! װעסט נישט ביי מיר נעכטיגען. איהר זייט יונגע קינדער, איך װייס, איהר האט אייך ליעב, נאך װאס זאלט איהר אליין צערשטערען אייער גליק. גוד נייט! (געהט אב).

(װיישי אומארמט ראזא)

(פ א ר ה א נ ג).

דריטער אַקט.

(וואָהנציםער. טיש געדעקט. ראָזא לעזט)

(אויפטריט בעני מיט קריסטינא).

ראזא: וואָס איז בעני? נישט גוט צו גליקליכען? הייניג שנעע?

בעני: מאַמע, שנעע איז דאָ גענוג און עס איז פיין אין דרויסען. וואו איז דער פּאַפּאַ? איך וויל האָבען מיין דינער!

ראזא: פּאַפּאַ קומט באַלד. פאַר וואָס זענען דיינע הענד אזוי פערפרוירען?

קריסטינא: מאַדאַם, דאָס איז פון די סנויבאָלעס. זיי לאָזען נישט דורך קיין מענשען אויף דער גאַס.

ראזא: אוי די גאַס! די שלעכטע בענוצטע פרייהייט מאַכט פון דער גאַס אַ היינוועה און פון די אונשולדיגע קינדער היינוועה-לייט.

בעני: קריסטינע, ווער עס דערצעהלט אויף איין אַנדערען איז אַ בעדר-מען! (קריסטינא אָב) מאַמע, איך וויל האָבען מיין דינער! מאַמע, מיר וועלען שפּיעלען פאַר'ן פּאַפּאַ אין פיער הענד. איך קען מיין לעקציאָן מאַמע, אַזאַ געזיכט ווי דו האָסט איז גוט פאַר אַ וואָכענדיג טאָג, היינט איז זונטאָג. מאַמע, וואָס ביסטו טרויריג! ביזט שוין ווידער בעז אויף'ן פּאַפּאַ?

ראזא: קינד, וואָס רעדסטו? ווי קינדער בעמערקען יעדע זאַך!

בעני: ווייסט, מאַמע, איך האָב געהערט, קריסטינאַ האָט געזאָגט דעם דזשעניטאָרס פרוי, דער פּאַפּאַ קריעגט זיך אָפט מיט דיר, ווייל דו ביזט נישט פון אונזערע.

ראזא: יאָ, אונזערע, אייערע, דערפון קומט פיעל אַרויס! (מען הערט קלינגען. פויזע).

(ווישי קומט אן)

ווישי: העללא, מר. בענזשאמאן סטענטאן! נא, דא האסטו דיין זונטאג־געלד!

ראזא: וויפיעל מאל מען האט גערעדט דערפון, אז א קינד דארף מען נישט געבען קיין געלד.

ווישי: בעני וועט עס נישט פערשווענדען. ער שפארט א סך.

ראזא: ער קען זיך אויסלערנען זיין געלד־גייציג!

ווישי: אפילו זונטאג קען נישט זיין אהן פילאזאפיע? א, פרעדיגען געגען געלד! דאס איז נישט יודיש! ראזא, וואס איז עס, וואס מייק קומט שוין נישט עטליכע זונטאגען?

ראזא: וואס דארפסטו איהם דא, דעם מאן מיט דער יודישער פילאזאפיע?

בעני: פאפא, איך בין הונגעריג!

ווישי: אה, דו קליינער וואלף! באלד געהען מיר עסען! מיר וועלען פאר דינער מאכען אביסיל איבונגען. (פעכטען זיך) פיין, חא חא חא! (מען קלינגט) ווער קען דאס זיין? מר. בענדזשעמען, נאכן דינער וועל איך דיך פיהרען אויף דיין שליטען אין צענטראל־פארק. אויב אונזער מאמע וועט וועלען געהן, וועלען מיר זי אויך מיטנעהמען. וואס איז אייער מיינונג, דזשענטמען?

בעני: ניין, פאפא, איך פאהר נישט! דעם זונטאג וועט אייך שוין גאר נישט העלפען. היינט בעגין איך צו געהן אין זונטאג־שוהל. פלארענץ סטיווענזאהן און דזים הובערט וועלען מיך קומען רופען. זיי וועלען קלינגען דריי מאל.

ווישי: יעדען זונטאג דאסזעלבע. ש... די מאמע איז היינט אויך נישט גע־שטימט (מען הערט קלאפען) העריין!

(אויפטריט מייק)

ווישי: העללא, פראפעסאר! איך האב דיך ערשט דערמאנט. ווע פר ווי פערפרוירען ער איז!

מייק: העללא, סטענטאן! בעני, ביזנעס אל רייט? אט האב איך דיר גע־בראכט א גרוים פילאזאפיש ווערק „דער קאטער אין שטיוועל“. וואס דארפסטו, ראזא? ווישי, וועגען מיין ס׳ווערקייט קען איך דיר מיטטיילען.

אַז איך האָב נישט געוואוסט צו זאָל איך מיך אַבאַנדאָנען אויף דער אָפּער צו זיין.

ראזא: קום, בּעני, וועלען מיר זעהען, וואָס פאַר אַ בוך דאָס איז. (אָב).

מייק: אין צענטער לאָוט מען נישט אַריין קיין ליטעראַטור. וואָס מאַכט איהר דאָ? איך בּין געקומען אויף איין מינוט אייך זעהן. איך האָב היינט אָבענד אַ פאַרלעזונג אין אַ פערעאיין פון יודישע יונגע לייט איבּער ניעטשע און וואגנער.

ווישי: אַ שיינע פערגניגונג פאַר יונגע לייט! נור, בּלייב בּיי אונז. ראָזאַ איז אויף מיר בּעז און אַז דו וועסט זיין בּיים טיש וועט מיר נישט זיין אַזוי לאַנגווייליג.

מייק: אַזוי ווייט האַלט עס בּיי אייך? אַמאָל פלעג לאַנגווייליג, אַז איך פלעג זיצען און אייך שטערען און איצט איז אַייך לאַנגווייליג. ווען איהר זענט אַליין, נישט גוט, בּרודער, נישט גוט!

ווישי: מיר האָבּען זיך דאָ נעכטען אַביסיל צעווערטעלט. דערצו האָט מען געשפּיעלט בּעטהאָווענס ניינטע סאָנאַטע.

מייק: ער דערצעהלט מיר! בּעטהאָווענס סימפאָניע.

ווישי: ווען דער בּעטהאָווען טרעפט זיך מיט מיר, וואָלט איך איהם געזאָגט, מיך שלעפּערט בּיי די סימפאָניעס און אַנשטאָט פערגניגען פלאַג איך מיך דורך צוויי שעה. זי האָט אָבּער געוואָלט געהן. די עהרע פון אונזער קלוב איז נעכטען געווען אין געפאַהר. איך האָב דאָרט געמוזט זיין. אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט זענען מיר אונווירקליך אַרויף אויף דער יודענפראַגע. איך האָב געזאָגט אַ נאַרישען וויטץ וועגען יודען. ס'איז נישט מעהר געווען ווי אַ שפּאַס. זי האָט עס אָבּער גענומען ערנסט און האָט זיך געערגערט און געוויינט.

מייק: איז בּיי אייך אַזוי שווער איבּערבּעטען זיך מיט ראָזאַ.

ווישי: די יודען זענען צו סענטימענטאַל. צו אויפגערייצט און מאַכען פון אַ יעדער נאַרישקייט אַ טראַגעדיע. איך נעהם יעדע זאַך לייכט און זי נעהמט יעדע זאַך ערנסט.

(אויפטריט ראָזאַ)

ווישי: ראָזאַ, מיר קענען שוין געהן עסען?

ראזא: קריסטינא, דערלאנג צום טיש! (מייק זעצט זיך).

ווישי: ס'איז נישט שיין זיך צו זעצען פאר דער פרוי! (אלע זעצען זיך).

(קריסטינא ברענגט בראטען)

ווישי: ראזא, וועסט טרינקען רויטען וויין?

ראזא: דאנקע! איך וויל נישט קיין וויין.

מייק: אזוי, מען טאר זיך נישט זעצען פאר דער הויזפרוי?

(אויפטריט בעני, זעצט זיך אנידער)

בעני: פאפא, גיב מיר אביסיל וויין!

ראזא: דארפסט נישט טרינקען קיין וויין, דארפסט דיך נישט געוועהנען צום אלקאהאל.

ווישי: אביסעלע וויין מיט סעלצער. אזא, מיין באי, מיט פיעל סעלצער? מייק, דו עסט נאר דאס פלייש מיט דעם מעסער? איין אנשטענדיגער מענש עסט נאר מיט דעם גאפעל.

מייק: איך מיין, מען קען עסען זאגאר מיט די הענד און זיין אנשטענדיג און אויך פערקעהרט, אנדערע האלטען פיעל ליבער דעם גאפעל מיט ווייסע האנדשוה און זענען דאך נישט קיין אנשטענדיגע מענשען.

ווישי: א יוד מוז פון א יעדע זאך האבען זיין אייגענע אינדיווידועלע טהעאריע. מען דארף נישט עסען, נישט לעבען, נישט אויפפיהרען זיך ווי אלע מענשען. מיין פריינד, די יודען מאכען זיך נישט איבריג בעליעבט דערמיט.

בעני: פאפא, איך האס דאס יודישע פאלק.

ראזא: פערשטעהסט, וואס דו האסט געזאגט? האסט פיינט דיין מאמע?

בעני: מאמע, דו ביזט א יודין, דיך קען מען נישט דערקענען.

(קריסטינא ברענגט אריין זופ).

ראזא: וועה איז מיר, דו הערסט?

ווישי: שא, נישט אזוי טראגיש! ער רעדט אונשולדיגערווייזע ווי א קינד. ווילסט איהם אויפקלערען? (טיילט זופ). איך קעהר מיך אום צוריק צו דעם, פון וואס מיר האבען פריהער גערעדט. איך מיין, די יודען זענען שרעקליכע אינדיווידואליסטען. זיי איגנארירען איינער דעם

אַנְדֶערֶען. יֶעדֶער וִויל זִיךְ גֶעהֶען מִיט זַיין אֵייגֶענֶעם וֶועג. מִיר אָבֶּער פִיהלֶען ווי אַלֶע!

מייק: דָאס אִיז אַ מַעֲלָה? אִיהר זֵייט הִיפָּאקְרִיטֶען און קַאוִויאַרְדס!

בעני: וָואס? מַיין פַּאפַּא אִיז אַ קַאוָוארְד? מַיין פַּאפַּא אִיז דֶער גְרֶעסְטֶער פָּאטֶער אִין דֶער וֶועלְט. גִיב נור אַ נֶעהם זַיינֶע מוּסְקֶעלְן.

מייק: יָא, וֶוענֶען דֶער עֶנְטְוִויקְלוּנְג פוּן אַייעֶרֶע מוּסְקֶעלְן זָארְגְט אִיהר וֶועהר, אָבֶּער דִי גֵייסְטִיגֶע קְרַאפְט הָאט אִיהר מוֹרָא צוּ עֶנְטְוִויקֶעלְן!

ווישי: דִי גֵייסְטִיגֶע קְרַאפְט? (פויזע) וָואס פַאר אַ זוּפּ אִיז עֶס, קְרִיסְטִינַא? חַא, חַא! זֶעהט נוּר, קְרִיסְטִינַא, זֶענְט אִיהר נִישְׁט קֵיין יוּדִיש מֵיידִיל?

קריסטינא: הֶערְר, אִיהר הָאט נִישְׁט קֵיין רֶעכְט מִיךְ צוּ בֶּעלֵיידִיגֶען. אִיךְ בִּין נִישְׁט קֵיין יוּדֶענֶע, אִיךְ בִּין אַ שְׁוֶועדִין, אַ קְרִיסְטִין.

ווישי: אִיךְ קֶען נִישְׁט עֶסֶען אַזַא זוּפּ. בֶּענִי, אִיךְ רַאטְה דִיר אוֹיךְ נִישְׁט צוּ עֶסֶען אַזַא שְׁטָאף.

בעני: יָא, דִי זוּפּ אִיז שְׁלֶעכְט!

מייק: זֶעה נוּר, פוּן זוּפּ מַאכְט עֶר אַ גַאנְצֶע לֶעבֶּענְס־פְרַאגֶע. עֶסֶען אִיז דָאךְ בֵּיים דֶענְקֶענְדֶעם מֶענְשׁ נוּר דָאס מִיטֶעל צוּ שְׁטִילֶען דֶעם הוּנְגֶער.

ווישי: בֵּיי יוּדֶען אִיז עֶס אַזוֹי, בַּיי אוּנְז אִיז עֶס אֵיין אַרְט גַאטֶעסְדִיעְנְסְט.

(מען הערט דריי מאָל קלינגען).

בעני: דָאס אִיז פְלָארֶענְץ סְטִיוֶוענְזָאהן אִין דְזִשִׁים הָאבֶּערְט. מַאמַא, אִיךְ גֶעה אִין דִי זוּנְטָאגְס שוּהל. טְהוּ מִיךְ אָן, פַּאפַּא!

ראזא: בֶּענִי, אִיךְ הָאבּ דִיר גֶעזָאגְט, דוּ וֶועסְט נִישְׁט גֶעהן אִין זוּנְטַאגְס־שוּהל.

בעני: פַאר וָואס? אַלֶע קִינְדֶער גֶעהֶען. אִיךְ וִויל נִישְׁט, מֶען זָאל לַאכֶען פוּן מִיר.

ראזא: וֶוער וֶועט לַאכֶען?

בעני: אַלֶע קִינְדֶער! דִי בָּאיְעס וֶועלֶען מִיךְ רוּפֶען „יוּד“. אִיךְ וִויל זַיין אַיין אַמֶערִיקַאנֶער.

ראזא: מֵיינְסְט, מֶען קֶען נִישְׁט זַיין קֵיין אַמֶערִיקַאנֶער, אַז מֶען גֶעהט נִישְׁט אִין זוּנְטָאגְס־שוּל.

מייק: איך האב מורא, פיעל עלטערע פון איהם מיינען דאכוועלבע.

ראזא: איך און אנקעל מייק וועגען קיינמאל נישט געגאנגען אין קיין זונטאגס־שול. נו וועגען מיר שלעכטע מענשען?

בעני: דו ביזט א לעדי, אבער פון זיי לאכט מען (מען קלינגט) פאפא, איך וויל געהן, גרענדיא און טאכטער ווילא וועגען בעז, וואס איך געה נישט אין זונטאגס־שול.

ראזא: אהא, די גרענדיא און טאנטע ווילא.

בעני: פאפא, איך וויל געהן! (וויינט).

ווישי: הערי, ראזא, פאר וואס זאלסטו פון א יעדער זאך מאכען א לע־בענספראגע. זיינע פריינד פלארענץ און דזים געהען. זאל ער אויך געהן מיט זיי. מען וועט איהם דאך דארט קיין שלעכטס נישט לערנען.

ראזא: איך וויל נישט, ער זאל געהן אין זונטאגס־שול.

ווישי: ס'איז טאקע א גוטער ארגומענט. נור פאלג מיך, לאז ער געהן. קיין יודישער פאטריאט וועט ער שוין סיי ווי סיי נישט זיין.

ראזע: איך ווייס, יעדע זאך וואס איז ביי מיר וויכטיג ווי דאס לעבען איז ביי דיר נישט מעהר ווי א שפאס. איך קען נישט ערלויבען, אז צוליעב א שפאס זאל מיין קינד געהן אין א זונטאגס־שול. עס האנדעלט זיך אום זיין זעעלע, פערשטעהסט?

ווישי: וואס־זשע, מיינסטו? מען וועט פערדערבען די זעעלע פון מיין קינד אין א זונטאגס־שול? אונזין! יודישע פאראורטיילע!

ראזא: יא, זיי וועלען איהם פערדערבען. מען וועט דעם קינד געבען א פערטיג פאבריצירטען קאטעכיזמוס, מען וועט זיין זעעלע מיט געוואלט לערנען נישט וואס איז דער מענש פאר'ן מענשען! מען וועט איהם פערדיגען, א מענש דארף זיין איין ענגעל און דאס וועט איהם מאכען פאר א ליגנער און היפאקריט.

ווישי: דו מיינסט, די קריסטליכע מאראל לערנט אונז צו זיין ליגנער און היפאקריטען? ווען איך זאל זא־וואס זאגען וועגען יודען וואלסטו צוויי וואכען געוויינט. וועל, איך מיין, עס איז נישט געפעהרליך, בעני מעג געהן אין זונטאגס־שול. איך וויל נישט האבען יעדען זונטאג דיעזעלבע דעבאטע, ראזא, זיי נישט איינגעשפארט! גיב איהם זיין אנצוג און

לָאז אִיהם גֶעהֶען. הַא, הַא, הַא! דִי הֶערְצֶען וַוארְטֶען, ס'אִיז נִישְׁט הֶעפְלִיךְ!

ראזא: דו לַאכְסְט און מַיין הֶערְץ בְּלוּטֶעט. ווישי, מַאךְ נִישְׁט קֵיין שְׁפַּאס פון אַזַא וויכְטִיגֶען גֶעגֶענְשְׁטַאנְד.

בעני: מַאמַא, לָאז מִיךְ גֶעהֶען!

ווישי: זֶעהְסְט, עֶר וויינְט! נֵייטִיג אִיהם עֶרְגֶערְן!

ראזא: נֵיין! זָאל עֶר בֶּעסֶער אִיצְט אַבִּיסֶ'ל וויינֶען אֵיידֶער שְׁפֶּעטֶער זָאלֶען אִיבֶּער אִיהם פִּיעל וויינֶען. (מען הערט קלינגען).

בעני: לָאזְט מִיךְ גֶעהֶען, לָאזְט מִיךְ גֶעהֶען!

ווישי: אִיךְ זָאג דִיר, אַז דַיין גַאנְצֶע פִילָאזָאפִיע הָאט בַּיי מִיר נִישְׁט אַזוֹי פִּיעל ווֶערְט ווִי פִּיעל אֵיין טְרֶער פון מַיין קִינְד. עֶר ווִיל גֶעהְן, זָאל עֶר גֶעהְן. (ער טהוט איהם אָן). גוּד בַּיי! (בעני אָב).

מייק: סְטֶענְטָאן, הָאסְט פֶערְוואוּנְדֶעט אִיהר מוּטֶער־הֶערְץ!

ווישי: אוּנְזֶער לֶעבֶּען אִיז סַיי וְסַיי צֶערְבְּרָאכֶען. זָאל אַם וֶועניגְסְטֶען דָאס קִינְד נִישְׁט לַיידֶען. מַייק, מִיר הָאבֶּען אֵיינֶער דֶעם אַנְדֶערְן לִיעב און מִיר פֶערְגִיפְטֶען אֵיינֶער דֶעם צְווייטֶען דָאס לֶעבֶּען.

ראזא: ווישי, ווייסְט וואס דוּ הָאסְט יֶעצְט גֶעטְהוּן? אִיךְ וועל עֶס דִיר עֶרְקְלֶעהְרֶען. מַיין קִינְד אִיז אַזוֹי אוֹיךְ מֶעהר דַיינֶער ווִי מַיינֶער. הַיינְט הָאסְטוּ אִיהם אִין גַאנְצֶען בַּיי מִיר צוּגֶענוּמֶען. דוּ בִּיזְט בַּיי אִיהם שְׁטֶענְדִיג דִי גוּטֶע מַאכְט, וואס גְלוֹיבְּט און גִיט נָאךְ און אִיךְ בִּין דִי שְׁלֶעכְטֶע, וואס פֶערְבִּיטֶערְט און עֶנְטְזָאגְט. ווישי, מִיר זֶענֶען שׁוֹין אַצוּנְד נִישְׁט פֶערְבּוּנְדֶען מִיט אַזוֹי פִיעל פֶעדֶעמְס, דֶעם גְרֶעסְטֶען טַייל פוּן זֵיי הָאסְטוּ אַצוּנְד צֶערְרִיסֶען. אִיךְ ווַיים נִישְׁט וואס וועט אוּנְז אַצוּנְד נָאךְ הַאלְטֶען צוּזַאמֶען.

מייק: רָאזַא, רֶעד נִישְׁט ווִי אַ וואהְנְזִינִיגֶע! וואס אִיז דָארְט אַזוֹינְס? עֶר הָאט אַבִּיסֶ'ל צוּ לַייכְטְזִינִיג בֶּעטְרַאכְט אַ וויכְטִיגֶע פְרַאגֶע, קֶענְט אִיהר עֶס בִּיז צוּם נֶעכְסְטֶען זוּנְטָאג אוֹיסְבֶּעסֶערְן. אַז בֶּעני וועט אֵיינְמָאל גֶעהְן אִין זוּנְטָאגְס־שׁוּל אִיז עֶר שׁוֹין פֶערְלוֹירֶען?

ראזא: מַייק, עֶר וועט שׁוֹין גֶעהְן אַלֶע זוּנְטָאג. דִי גוֹיִם זֶענֶען אַ גְרוֹיסֶע

מאַכט. דאַכט זיך אומגערן, אונוויליג רויבען זיי די אונאַבהענגינקייט פון אַלע די, וואָס זענען נישט זייער גלייביגע. ער איז, שיינט עס, איינ־דיפערענט אין רעליגיאָן, אָבער ער דענקט און האַנדעלט אַלס שטאַרקער, הערשענדער גוי. ער האָט געוואָלט, דאָס קינד זאָל זיין געטויפט. איך האָב געמוזט נאָכגעבען. ער האָט מיר פערשפּראָכען, עס וועט זיין אַ פאָרמאַליטעט נור, היינט האָט ער איהם שוין געשיקט אין אַ זונטאָגס-שולע.

ווישי: וועל, ער זאָל וועלען געהן אין אַ יודישע זונטאָגס-שולע וואָלט איך נישט געהאַט דאַגעגען.

ראזא: יאָ, אָבער מיט דיין אויפפיהרונג, מיט דיין בענעהמען האָסטו איהם צו שטאַרק אינפלוענצירט געגען יודען. איך האָב געגעבען מיין עהרענוואָרט און בין געבליבען נייטראַל. דיר צו הילף זענען געקומען דיינע שולקאַמעראַדען, די גאַס, די הערשענדע מיינונג. אַלעס האָט צו מיין קינד גערעדט וועגען יודען.

ווישי: איך פערשטעה אייך נישט. דאַכט זיך, איהר שטאָלצירט דאַמיט, וואָס איהר זענט יודען. פונדעסטוועגען, אַז מען דערמאַנט, אין אייער געגענוואַרט דעם נאָמען יוד, בעליידיגט איהר אייך. ווען מען וועט אַ פראַנצויז אָדער אַ דייטש רופען אין זיין נאָמען וועט ער זיך נישט בעליידיגען.

ראזא: עס איז איין אונטערשיעד. מיין ברודער האָט זיך אין געזעלשאַפט אזוי שטאָלץ ווי ראָקפעלער. פון דעסטוועגען, אַז דו וועסט זאָגען ראָקפעלערן: „נאַ דיר אַ סענט אַ נדבה“ וועט ער זיך נישט בעליידיגען ער וועט לאַכען, נעהמען דעם סענט און בעהאַלטען. ווען דו זאָגסט עס אָבער צו מיין ברודער וועסט איהם יאָ פערצאַפּען זיין בלוט. דער דייטש, דער פראַנצויז זענען שטאָלצע מיליאָנערע. דער יוד איז אָבער אַ שטאָלצער קבצן מיט אַ פערוואונדעטער זעלע. אויב איהר זענט מענשען דאַרפט איהר עס פיהלען און פערשטעהן. איהר מאַכט אונז פאָרווירפע. מיר זענען טאַקטלאָז. אין קלייניגקייטען. איהר זענט אָבער טאַקטלאָז אין זאַכען פון גערעכטיגקייט און מענשענליעבע!

ווישי: איך ווייס נישט, וואָס דו ווילסט מיר ערקלערען מיט דיין פילאָזאָפיע.

ראזא: דאס, וואס איך וועל דיר ערקלערען וועט זיין זעהר טרויריג פאר אונז ביידע. (מען הערט קלינגען).

ווישי: עס קען שוין נישט זיין טרויריגער ווי עס איז.

ראזא: פאר דיר אפשר נישט, פאר מיר קען אבער נאך טרויריגער זיין.

ווישי: איך וואלט נור געוואלט איין פאר אלע מאל פון דער יודענפראגע בעפרייט זיין.

ראזא: וועסט פון איהר בעפרייט ווערען שנעלער ווי דו דענקסט!

ווישי: וואס שנעלער דעסטא בעסער, ווייל צוליעב...

(אויפטריט בעני)

ווישי: שוין אזוי גיך?

בעני: איך בין געקומען צו שפעט און...

מייכ: בעני, געה בעסער אריין, און קום ערשט ווען איך וועל דיך רופען. (בעני אב).

ראזא: אויב עס וועט בלייבען ווי עס איז אצינד, וואס וועט זיין פון אונזער קינד? וואס איך זאג מען טאר נישט, זאגסט דו מען מעג און אז איך זאג מען דארף נישט, זאגסט דו מען דארף יא. מיך הארט נישט וואס דו ברעכסט מיין אויטאריטעט. נור ביים קינד אין קאפ וועלען זיך אויסמישען די געדאנקען וועגען דעם, וואס מען מעג יא און וואס מען מעג נישט, ביז ער וועט ענדליך ווי פיעל פערקריפעלטע אלעם מעגען וואס ער וועט וועלען. ער מוז זיך ערציעהען מיט א סיסטעם, מיר שטערען איינער דעם אנדערען.

ווישי: ווען איך זאג אמאל אנדערש ווי דו, איז נישט, ווייל איך וויל ברעכען דיין אויטאריטעט, נור ווייל איך וויל, ער זאל זיין פריי ווי איך. איהר זענט א פאלק פון ענטגעגענגעזעצטע עקסטרעמע, אדער איהר זענט צו פרעהליך אדער צו טרויריג און מיר זענען געזונדע, מיטעלמעסיגע. אין אייער לעבען איז דא נור צוויי פראווינצען, מיר אבער האבען פיעל פראווינציעס, זעהר פיעל...

מייכ: אזוי מיינסטו? אבער ס'איז נישט אמת מיר האבען א סך טעריטאריען און פיעל פראווינצען. די פראווינצען פון מוזיק, פאעזיע, מאלעריי, סאציאלע וויסענשאפטען... מיר יודען האבען פאר דער

ענטוויקעלונג. פאר'ן פארטשטעריט גענוג געארבייט, נישט ווייניגער פון אנדערע נאציאנען.

ראזא: גענוג! דאס אלעס איז נישט וויכטיג, ווישי. מיר זענען צערשפרייט אין פערשידענע פראווינצען און מיר וועלען זיך נישט קענען צוזאמען קומען. אזוי דענקען מיר יעצט. מיר האבען אפילו אנדערש געדענקט דעמאלט, ווען מיר זענען געווען געבלענדעט פון דער ליעבע. דארום זאג איך דיר, ווישי, מיר מוזען אונז שיידען.

ווישי: וואס? זעהסט, אויף מיר ווערסטו בייז, ווען איך ערלויב מיר צו מאכען שפאס פון אזעלכע זאכען.

ראזא: עס איז קיין שפאס. שפעטער וועלען מיר זיין געצוואונגען דאס צו טהון, יעצט קענען מיר זיך שיידען פרייוויליג. (קלינגען, לערם)

(אויפטריט בעני)

בעני: פאפא, איך בין נישט שולדיג אלע קינדער האבען אויף איהם געווארפען שנעע־באלס האב איך אויך געווארפען.

ווישי: אויף וועם?

בעני: אויף איין אלטען יוד. נור מיין שנעע־באל האט איהם געטראפען אין אויער אריין, איז ער זעהר בעז געווארען.

ראזא: געקומען פון זאנטאגס־שול און ווארפט שנעע־באל אויף איי אלטען יוד...

בעני: ער האט זיך געלאזט לויפען נאך מיר. האב איך איהם א ווארף געטהון מיין שליטשוק פאר די פיס. איך האב געמיינט, ער וועט עס דערזעהען און וועט זיך אבשטעלען. ער אבער האט זיך איבערגע־קעהרט איבער'ן שליטען. ער האט עפעס געטראגען אין האנד און ווען ער איז געפאלען האט ער זיך די גאנצע האנד צערשניטען. פאפא זיי געהען. איך בין נישט שולדיג! (מען קלאפט)

ווישי: ווער איז ער?

א שטימע: דאס איז אייער באים שליטען? זעהר שעהן!

(אברהם גרשוני קומט אריין מיט א צערשניטענער האנד, ער האלט א צער־בראכענעם זייגער)

גרשוני: איהר ערלויבט עס איהם? איך בין איין אלטער מאן. ער האט מיר צערבראכען מיין זייגער און צערשניטען מיין האנד.

בעני: פּאפּא, איך בין נישט שולדיג!

ווישי: ערלויבּט מיר און צייגט אייער האנד. צי איז נישט דארט געבּלי־
בּען א שטיקעל גלאז. קריסטינא, בּרענג אריין וואסער! (קריסטינא טהוט עס)

גרשוני: הא! דאס בּיזט דו? דאס זענען דיינע פריינדע. אוי, וועה איז מיר
מיר, דאס איז דאך...

ווישי: ראזא'ס פאטער!

גרשוני: איך האב איהם נישט דערקענט! דאס איז דיין זוהן? אוי, מיינע
נבואות זענען מקוים געווארען נאך פריהער ווי איך האב געדענקט.
וואו איז דער אלטער, וואס האט מיך אהער געבּראכט? איך וויל
אהיים געהן (ער פאלט אין חלשות)

(ראזא איז בּעוואוסטלאז געוועסען)

מייק: ער האט שטעטס מורא פאר בּלוט. ווען ער זעהט בּלוט
חלשט ער.

ווישי: ראזא, זיי נישט אזוי פערצווייפעלט, ס'טרעפט זיך אזא פאל. מייק,
איך מיין, ער האט נישט קיין גלאז אין דער האנד. מען וועט דארפען
רופען א דאקטאר!

גרשוני: מען דארף נישט קיין דאקטאר. איך וועל געהן אהיים. איך האב
געמיינט, איהר וועט דעם אלטען יוד נאך מעהר שלאגען און איהר
רעכענט מיך דא פאר א שטיקעל מענש. מייק, איך וויל געהן אהיים.
וועסט מיך מוזען אבּפיהרען, מיך שווינדעלט אין קאפּ.

ראזא: פּאפּא, איך געה אויך מיט דיר. אין דער היים וועל איך מיט מיינע
טרערען אבּוואשען דיינע וואונדען. אוי, וואס פאר א צופאל האט דיך
אהער געבּראכט!

גרשוני: קיינער נישט, נור נאט! און מיין וואונדע? איך האב א וואונדע
וואס דו קענסט זי מיט דיינע טרערען נישט אבּוואשען. דו קענסט
נישט געהן צו מיר, מיט דיר וועט געהן דיין מאן, דער גוי, דיין
זוהן דער גוי און דיינע נייע בּרידער די גוים. ווייערע בּיזט
און צו אונז געהערסטו נישט מעהר!

ראזא: זיי זאגען, איך בּין אייערע, איהר זאגט, איך בּין זייערע. צו וועמעס
געהער איך יעצט?

ברשוני: אזוי. דיין זוהן האט מיר אבגעגעבען אזא קבלת־פנים? מסתמא, ווייס גאט, וואס ער טהוט. (צו ווישי) גוטער מענש, נעמט נישט פאר אומגוט, וואס איך האב אייך געמאכט אביסעל אונארדנונג און אויסגעשמיערט אייער טעפיך מיט יודיש בלוט. זאגט אן אייער זוהן, ווען ער וועט מיך נאך אמאל זעהן אין גאס זאל ער מיר אויסרייסען די האר פון קאפ, אויסשלאגען איין אויג. מיר קומט מעהר קלעפ ווי איין אנדערען יוד. איך בין נישט נור א יוד, איך בין אויך דיין מאמעס טאטע! (אב מיט מייק).

(פויזע).

ווישי: ראזא, דו ביזט קלוגער פון מיר. ווי אזוי זאלען מיר אונזער קינד ערציעהען?

ראזא: נישט שטראפען, נור זעהען, עס זאל מעהר נישט געשעהען, ווישי, הער, איך וויל געהן אהין...

ווישי: מייק וועט איהם ברענגען אהיים. זיי רוהיג!

ראזא: זיין רוהיג קען איך שוין לאנג נישט. ווישי, איך וויל געהן צוריק אהין פון וואנען איך בין געקומען.

ווישי: ראזא, דו ביסט אצונד נערוועז, דו קענסט עס דאך נישט מיינען ערנסט.

ראזא: גאנץ ערנסט! (פויזע) ווישי, איך וויל געהן צו זיין... איך וועל פאלען צו זייערע פיס און אזוי לאנג בעטען און וויינען, ביז זיי וועלען מיר פערצייהען... זיי זענען איינענע און מיט דיר בין איך געווען און געבליבען פרעמד... עס איז וואהר, מיר האבען זיך ליעב, אבער צוזאמען גליקליך זיין — קענען מיר נישט. אנשטאט צו ווערען נעהנטער ווערען מיר טאג טעגליך ווייטער... (פויזע) איך פיהל, עס וועט נאך קומען א צייט, ווען מיר וועלען זיך אנהייבען צו האסען און דאס וויל איך גיבער נישט דערלעבען...

ווישי: (וואס איז די גאנצע צייט שטום געזעסען) ראזא, ווען דו בעליידיגסט מיך פערצייה איך דיר אלעס. דו אבער טראגסט יעדע זאך אין הארצען. דערפאר האט זיך אנגעזאמעלט ביי דיר א גרויסע רעכנונג. ראזא, אויב איך האב דיך בעליידיגט זיי א גוטע און פערצייה מיר... צערברעך נישט אונזער היים. מיט וועמען וועט בלייבען אונזער קינד?...

ראזא: ווישי. איך דאַרף דיר עֶרקלֶערֶען די וַואהרהייט. גֶעכטֶען וֶוען דו ביזט אַהיים גֶעקומֶען צום עֶרשְׁטֶען מָאל בֶּעטְרוּנְקֶען, הָאבּ איך צום עֶרשְׁטֶען מָאל גֶעקְרִיגֶען מוֹרָא פַאר דִיר. איך הָאבּ פַאר דִיר מוֹרָא גֶעהַאט וִוי פַאר אַ פְרֶעמְדֶען. איך הָאבּ מוֹרָא גֶעהַאט, אַז דו וֶועסְט מִיךְ שְׁלָאגֶען.

ווישי: איך דִיךְ שְׁלָאגֶען?...

ראזא: איך ווייס, וֶועסְט מִיךְ נִישְׁט שְׁלָאגֶען און וֶוען יָא, וָואלְט עֶס מִיךְ אויךְ נִישְׁט גֶעשְׁרָאקֶען. מִיךְ הָאט נור גֶעשְׁרָאקֶען, וָואס דו הָאסְט דִיךְ פְּלוּצִים בֶּעווִיזֶען וִוי אַ גַאנְץ פְרֶעמְדֶער און מִיךְ הָאט אָנְגֶעהויבֶּען צוּ צִיעהֶען צוּ מַיינֶע אֵייגֶענֶע. יָא, מִיר זֶענֶען פְרֶעמְדֶע און מִיךְ צִיעהְט צוּרִיק אַהיים.

בעני: מַאמַא, איך ווייס, אִיבֶּער מִיר ווילְסְטוּ אַוֶועק גֶעהן. איך וֶועל נִישְׁט טְהוּן מֶעהר.

ראזא: נִישְׁט אִיבֶּער דִיר, מֵיין קִינְד, אִיבֶּער פִיעל אורזַאכֶען. ווילְסְט נִישְׁט בְּלַייבֶּען בַּיי דַיין אָרֶעמֶער מַאמֶע, ווילְסְט נִישְׁט גֶעהן מִיט מִיר אַהין צוּ דִי אָרֶעמֶע יוּדֶען, זִיךְ אוֹיסְלֶערְנֶען דָארְט קֶעמְפְּפֶען און לַיידֶען.

בעני: נֵיין, איך הָאבּ מוֹרָא זַיי זֶענֶען נִישְׁט פוּן אוּנְזֶערֶע. איך וויל, זָאלְסְט בְּלַייבֶּען מִיט׳ן פַּאפַּא.

ראזא: אוּנְזֶער, אַייעֶר. איך הָאבּ גֶעוואוּסְט, בֶּעלַאנְגְסְט מֶעהר צוּ אִיהם. ווישי, איך גֶעה. מִיר אִיז יֶעצְט זֶעהר שְׁוֶוער צוּ דֶענְקֶען, וִוי מִיר וֶועלֶען זִיךְ פַארְמַאל שֵׁיידֶען. איך הָאבּ עֶס בֶּעשְׁלָאסֶען. מִיךְ פְרֵייט עֶס וֶועניגְסְטֶענְס, וָואס מִיר קֶענֶען זִיךְ שֵׁיידֶען וִוי אַנְשְׁטֶענְדִיגֶע מֶענְשֶׁען. מִיט דִיר בֶּעני, הָאף איך זִיךְ נָאךְ צוּ זֶעהֶען.

ווישי: איך גְלוֹיבּ עֶס נִישְׁט. איך פֶערְשְׁטֶעה עֶס נִישְׁט, רָאזַא, דָאס אִיז נִישְׁט מֶעגְלִיךְ! איך הָאבּ דִיךְ לִיעבּ וִוי אַ וַואהְנְזִינִיגֶער. בֶּעווִין דִיךְ, וָואס דו ווילְסְט טְהוּן? הֶעכֶער נַיין יָאהר גֶעלֶעבְּט צוּזַאמֶען, און...

ראזא: יָא, הֶעכֶער נַיין יָאהר גֶעלֶעבְּט צוּזַאמֶען און מִיר זֶענֶען אֵיין טָאג נִישְׁט גֶעוֶועזֶען קֵיין אֵייגֶענֶע. איך גֶעה!

ווישי: נֵיין, וָואס הֵייסְט עֶס? איך עֶרלוֹיבּ נִישְׁט. איך הָאבּ אַ רֶעכְט דִיךְ נִישְׁט צוּ לָאזֶען!...

ראזא: ווילסט א סקאנדאל? ווילסט מיך מיט געוואלד האלטען? לאז מיך בעסער געהן, ווייל איך דארף נישט פיעל. איך זאל דא פאלען און שטארבען!

ווישי: נו, מיט געוואלד האלטען וויל איך דיך נישט. אויב דו מוזט געהן, געה!

ראזא: יא, איך מוז געהען. ווי שווער די מינוט וועט זיין איך מוז זי איבערלעבען.

בעני: מאמא, מאמא, איך וועל דיך נישט לאזען!

ראזא: קינד מיינס, ווען דו וואלסט געוואלט מיט מיר געהן, וואלטען מיר געוועזען אזעלכע גוטע פריינד... (מען הערט קלינגען) הערסט? די גלאקע דערמאנט אונז, אז מיר זענען פרעמדע. גוד נייט, ווישי! גוט נייט בעני! (אב).

בעני: מאמא, מאמא! פאפא, די מאמא וועט שוין קיינמאל נישט צוריק-קומען.

ווישי: באי, מיר זענען געבליבען אליין, איך וויים, אונזער מאמא וועט שוין נישט קומען אהער. זי איז א פרעמדע, זי איז נישט אונזערע. מיין ריין, אונשולדיג קינד? (ער וויינט).

(פארהאנג פאלט לאנגזאם).

(ענדע פון דריטען אקט).

פיערטער אקט.

(ביי ווישי'ן, גרויסער אונארדנונג. מען קלינגט, ווישי קומט).

ווישי: דער פאמיליענראט פאנגט אן זיך צו פערזאמלען. היינט קומט דאס ענדע. עס איז שוין אויך צייט. איך בין קראנק און מיעד. נור דאס מוז איך זעהען צוריק צו געוואונען (מען קלאפט) הערייז!

(אויפטריט קלמן און גראסי).

קלמן: העללא, ווישי!

ווישי: מיין נאמען איז: מר. וויליאם סטענטאן! אויב איהר ווילט קענט איהר זיצען און ווארטען! (אב).

גראסי: מלא רציחה, גויש בלוט!

קלמן: וואס דען האסטו געמיינט, ער וועט אונז אויפנעהמען ווי מחותנים?

גראסי: וואס וועלען מיר טהון אליין? שלאגען זיך דעם קאפ אין וואנד מיט דיר?

קלמן: ערשטענס, לאז מיך זיצען, איך פיהל נישט מיינע אייגענע פים און צווייטענס... (מען קלינגט) גראסי־לעבען, עפען דו, דו ביזט דאך נעהנטער צו דער טהיר.

(ווישי קומט און עפענט).

קלמן: מר. וויליאם סטענטאן, די געשיכטע מיט דעם סעטשען וועט לאנג דויערן? (מען קלאפט).

ווישי: הערייז!

(אויפטריט אברהם גרשוני און שיינע טויבע).

ווישי: ענטשולדיגט! (אב).

טויבע: ער װערט נעביך שלעכט אוים. פון דעסטװעגען איז אויך איהם אויך א רחמנות.

גרשוני: זיי האבען א סך רחמנות געהאט אויף יודען? אוי, רבונו־של־עולם, זאלען מיר דאס אויך שוין איבערקומען. װאס דארפען זיי אונז דא?

קלמן: ביזט נישט קיין נאסט. לאז דיך נישט בעטען און זיץ. אז דער רעפערי רופט, מוז מען געהן.

גרשוני: פאר װאס רופט מען איהם רעפערי?

קלמן: הערכט א גרינהארן. װייל ער איז א גרויסער לויער. ער איז אמאל געװען א דזשאדזש. איך קען איהם װי איך קען מיין גראס. געכאפט איז ראזא מיט װישי'ן געגאנגען צו'ן איהם אין אפיס און היינט האט מען גערופען ביידע משפחות און מען װעט עס מאכען בשתיקה. זיי װילען נישט זיין געדרוקט אין די צייטונגען. דער נעלסאן, אז ער איז נאך געזעסען אויפ'ן בענקעל האט זיי געטרויט און ער װעט זיי שיידען.

גרשוני: אוי, רבונו־של־עולם, קארג צרות האט דער יוד, אזוי טראכטסטו אוים נייע צרות א שיידונג, א רעפערי.

טויבע: פאר אלעם האט ער טענות צום רבונו־של־עולם. פאר'ן דיװארם און רעפערי איז ער אויך שולדיג. (מען קלינגט).

קלמן: (געהט און עפענט) צװיי מאל היינט געװען ביי מיין אדװאקאט און אז איך װאג, איך בין א הארנפאשניק, ־ אכט מען!

טויבע: א יעדער מאנסביל איין אנדערע צרה. װי נעמט דאס גאט אזוי פיעל פאסאנען. (מען קלאפט)

קלמן: הערײן!

(אויפטריט מייק, ראזא און בעני).

קלמן: א! דער גאנצער יודישער שטאאט!

בעני: מאמא, װעה נור, װאס ביי אונז אין דער היים טהוט זיך!

ראזא: קינד, אונזער היים איז נישט מעהר דא!

(אויפטריט װישי)

מייק: סטענטאן, איך דארף רעדען מיט דיר!

װישי: װיעדער פילאזאפיע?

כלמן: אַ קַבָּלַת־פָּנִים מִיט אַ שָׁלוֹם־עֲלֵיכֶם!

מייכ: אַז מֶען אִיז אִין אַזאַ לַאגֶע אִיז שְׁוֶוער צוּ זַיין אַ הָעפְלִיכֶער רֵישֶׁער. דֶער יוּד לֶעבְּט אָב זַיין גַאנְץ לֶעבֶּען אוּנְטֶער אַ לַאסְט פוּן צָרוֹת אוּן זַיי וואוּנְדֶערְן זִיךְ, פַאר־וָואס דֶער יוּד אִיז נִישְׁט הָעפְלִיךְ. עֶס לִיעגְט נִישְׁט אִים זִינֶען, בְּרוּדֶער!

ווישי: בֶּענִי, קוּם אַהֶער!

בעני: מַאמַא, זָאל אִיךְ גֶעהְן!

ראזא: גֶעה, מַיין קִינְד! (בעני אב).

טויבע: וֶועהסְט, מַיין טָאכְטֶער, וָואס דֶער סוֹף אִיז, אַז מֶען פָאלְגְט נִישְׁט קֵיין טַאטֶען? אַלֶע מֶענְשֶׁען וֶוענֶען גֶערֶעכְט.

מייכ: יָא, דִי אַלְטֶע וֶוענֶען שְׁטַארְקֶער פוּן אוּנְז, וֶוענֶען זַיי גֶערֶעכְט. דִי אַלְטֶע מַארְשִׁירֶען אוֹיף אוּנְז פוּן בֵּיידֶע זַייטֶען וִוי צְוַויי אַרְמֶעֶען אוּן מִיר יוּנְגֶע בְּלָאנְדְזֶען אֵיינְצִיג־וַויְיז. אֵייעֶר גֶעוֶועהר אִיז אַלְט אוּן פֶערְדַארְסְטֶעט, אִיהר צֶערְקְוֶועטְשְׁט אוּנְז אָבֶּער מִיט אַייעֶר לַאסְט.

ראזא: וָואס אִיז אַזוֹי שְׁטִיל דָארְטֶען? מֶען הֶערְט נִישְׁט זַיין אוּן נִישְׁט דֶעם קִינְדְם שְׁטִימֶע (מען הערט שיסע, אלע בלייבען ערשראקען, בעני לויפט אריין).

בעני: מַאמַא, עֶס אִיז גָאר נִישְׁט. דֶער פַּאפַּא הָאט מִיךְ גֶעפְרֶעגְט, צוּ אִיךְ הָאב נִישְׁט קֵיין מוֹרָא צוּ שְׁטַארְבֶּען מִיט אִיהם צוּזַאמֶען, הָאב אִיךְ גֶעזָאגְט, אוֹיב דֶער פַּאפַּא וִויל, אִיךְ זָאל מִיט אִיהם שְׁטַארְבֶּען, וֶועל אִיךְ שְׁטַארְבֶּען. עֶר הָאט לַאנְג גֶעקוּקְט אוּן נָאךְ דֶעם אוֹיסְגֶעשָׁאסֶען אִין דֶער לוּפְט.

ראזא: מַיין קִינְד, מַיין הַארְץ הָאט מִיר גֶעזָאגְט, אַז דִיךְ דְרָאהט אֵיין אוּנְגְלִיק.

טויבע: אַ גוֹי הָאט נִישְׁט קֵיין מוֹרָא פַאר'ן טוֹיט! דֶער יוּד וֶוערְט פֶערְצִיטֶערְט, אַז מֶען דֶערְמַאנְט אִיהם דֶעם טוֹיט, אוּן בַּיים גוֹי אִיז שְׁטַארְבֶּען אַ שְׁפִּיעלֶעכְטֶס.

מייכ: סְטֶעפַאן, וָואס טְהוּסְטוּ עֶס?

ווישי: אִיךְ הָאב גֶעוָואלְט אִיבֶּערְשְׁרֶעקֶען דֶעם אַלְטֶען יוּד.

גרשוני: אוֹי, וֶועה מִיר!

מייק: וואס האב איך געוואלט פערשרייבען אין מיין ביכעל? יא, די מאמא זאגט, די יודען האבען מורא פאר'ן טויט און א גוי נישט. א וויכטיגע ערשיינונג!

קלמן: איך וואלט מיך דען אזוי דערשראקען, ווען נישט איהר! נור, דעם אמת געזאגט, איך האב נאך נישט געהערט ווי א פיסטויל שיעסט.

גרשוני: נו! עשו, דארף זיך שפיעלען מיט'ן ביקסעל. גאט האט געזאגט: דו, עשו, שפיעל דיך מיט'ן ביקסעל און דו, יעקב, לערן תורה.

גראסי: דאס בלוט איז אין מיר פערקיהלט. קלמן, אפשר וואלטען מיר געגאנגען אהיים כל־זמן מיר זענען נאך לעבעדיג.

קלמן: וואס הייסט אהיים? ווי וועט מען ענדיגען אהן אונז? אברהם, ווייסט איך בין נישט קיין גרויסער למדן, אבער איך מיין, אז גאט האט יעקב'ן ווירקליך ליעב האט ער איהם געדארפט געבען דאס ביקסעל און די תורה עשו'ן. (מען קלינגט).

(אויפטריט סטענטאן).

סטענטאן: העלא, מייק! ווי געהען די שטודיען? אל רייט? העלא, נאכבאר! העלא, מיין זוהן! דארפסט נישט קוקען אויף מיר בעז; העלא, לעדים! העלא, ראזא! מען טאר נישט זיין פערצווייפעלט! די שווארצע וואלקען וועלען אוועק־געהן און עס וועלען נאך קומען גליקליכע טעג, פול מיט זאנענשיין און פרייד! (מען קלינגט).

(אויפטריט פרוי סטענטאן און ווילא).

פרוי סטענטאן: (זעהט די גרויסע אונארדנונג) מיין גאט וואס איז פון אונזער ווישים הויז געווארען? יא די ווארהייט איז שוין לאנג אפענבאר אין די היילינע שריפטען: דער פלוך פון גאט רוהט אויף דעם פאלק און אויף אלע, וואס קומען מיט זיי אין בעריהרונג!

גרשוני: יא, די ווארהייט איז אפענבאר געווארען אין אונזערע היילינע שריפטען: פערפלוכט וועט זיין דאס יודישע קינד, וואס וועט נעהן אין וועג פון די בני־כנען!

ווילא: דו הערסט? דער אונוויסענדער יוד מיינט, מיר זענען כנעניסטען? מיר זענען יעצט די ריכטיגע ישראל!

גרשוני: קלמן, דו הערסט? זיי זענען ישראל!

סטענטאן: לֶעדִים, מִיר וֶועלֶען נִישְׁט גֶעקוּמֶען אַלְס מִיסִיאָנֶערֶע!

ווישי: מַאמַא, ווִילַא, קוּמְט אַהֶער! (ווי געהען אב).

סטענטאן: מִיר ווִילֶען עֶנְדֶערֶן אַ פַאמִילֶיֶען־אַפֶערֶע אִין פְרִיעדְלִיכֶען וֶועג, אָהְן סְקַאנְדַאל און אָהן קְרִיגֶערַיי.

טויבע: מֶען דַארְף זִיךְ אִיצְט קְרִיגֶען מִיטְ'ן נַוי פַארְ'ן לַאנְד כְּנַעַן, צִי מֶען דַארְף מַאכֶען אַיין עֶנְדֶע פוּן מַיין קִינְדֶס צָרוֹת? יוּנְגֶע הֶערְצֶער וֶוערֶען צֶערְבְּרָאכֶען, טְרֶערֶען פֶערְגָאסֶען אוּן עֶר קוּקְט קֵיין כְּנַעַן!

סטענטאן: בֶּענִי, גֶעה צוּר גְרֶענְדְמַא אוּן טָאכְטֶער ווִילַא!

בעני: זֵיי הָאבֶּען נִישְׁט לִיעבּ מַיין מַאמַא!

טויבע: זַיין הֶערְצֶעלֶע פִיהְלְט גֶעבִּיךְ, קוּם אַהֶער, חָכָם מַיינֶער!

קלמן: אִין אַמֶערִיקַא! אִיךְ הָאבּ צוּ מַיין חֲתוּנָה נִישְׁט גֶעהַאט אַזוֹי פִיעל שֵׂכֶל, ווִיפִיעל דֶער בַּאי!

סטענטאן: רָאזַא, דוּ לֵיידְהֶם? ווֵייסְט, וֶוען דוּ הָאסְט צוּם עֶרְשְׁטֶען מָאל פֶערְלָאזְט זַיין הֵיים, זַיין מַאן, זַיין קִינְד בִּין אִיךְ וָועהר בֶּעז גֶעוָוארֶען אוֹיף דִיר. פְּלוּצִים הֶער אִיךְ, רָאזַא הָאט זִיךְ אוּמְגֶעקֶעהרְט, דָאס הָאט מִיךְ גֶעפְרֵייט. אִיךְ בִּין צְוַואר אִים אַנְפַאנְג נִישְׁט גֶעוֶוען אַ פְרַיינְד פוּן אַייעֶר חֲתוּנָה, אָבֶער אַז עֶס אִיז שׁוֹין גֶעשֶׁעהֶען, הָאבּ אִיךְ גֶעוָואלְט, אִיהר זָאלְט זַיין גְלִיקְלִיךְ. אִיךְ פֶערְשְׁטֶעה, וָואלְסְט צוּם צְווייטֶען מָאל נִישְׁט אַוֶועק, וֶוען אַייעֶר צוּזַאמֶען־לֶעבֶּען וָואלְט גֶעוֶוען מֶעגְלִיךְ.

ראזא: מַיין גוּטֶער פְרַיינְד, ווִי הָאבּ אִיךְ נִישְׁט גֶעוָואלְט זִיךְ אוּמְקֶעהרֶען, וֶוען אִיךְ הָאבּ עֶרְפַאהרֶען, אַז מַיין קִינְד אִיז קְרַאנְק, רוּהט נִישְׁט, הַאפְּט זִיךְ אוֹיף יֶעדֶע מִינוּט און רוּפְט: מַאמַא, מַאמַא! אִיךְ בִּין אַ מוּטֶער, אִיךְ בִּין גֶעקוּמֶען צוּ מַיין קִינְד צוּרִיק, אִיךְ הָאבּ אָבֶּער נִישְׁט אוּמְזִיסְט גֶעלִיטֶען, אִיךְ הָאבּ מַיין קִינְד צוּרִיק־גֶעווִינֶען (מען קלינגט).

סטענטאן: דָאס אִיז גֶעווִיס נֶעלְסָאן. ווִישִׁי, לֶעדִים, אִיךְ מַיין נֶעלְסָאן אִיז דָא (מען קלאפט) הֶערַיין!

(אויפטריט נעלסאן און א סטענאגראף).

נעלסאן: הֶעלָא, סְטֶענְטָאן, אַלֶע דָא? וָועהר גוּט! אִיךְ הָאבּ וָועהר וֶועניג צַייט. אוּנְז אִיז אִיבְּרִיג גֶעבְּלִיבֶּען צוּ רֶעדֶען וֶועגֶען דֶעם קִינְד.

סטענטאן: בֶּענִי, פַאר דִיר וֶועט בֶּעסֶער זַיין קוּמֶען מִיט מִיר. קוּם,

מייק, וועסט מיך מאכען פאר א געבילדעטען מענש? (סטענטאן, בעני און מייק געהען אב).

נעלסאן: וויליאם סטענטאן, איך וויל דאס ווארט.

ווישי: דיזע פרוי, ווי עס איז אייך בעקאנט, האט געכטען געזאגט, אז זי האט אויסער מיר, איהר מאן, אויך א ליעבהאבער!

גרשוני: הא, א ליעבהאבער, וואס מיינט ער?

קלמן: שש... דאס איז איין אבגעמאכטע זאך.

טויבע: נו, יא, מענשען קענען זיך נישט צוגעהען ואלען זיך נישט אויס שפיערען אין בלאטע.

ווישי: דיזע פרוי האט נעכטען צוגעגעבען, אז זי האט געהאט א ליעבהאבער א רוסישען יוד מיט דעם נאמען סאלאמאן סאלאמאנס.

ראזא: ווישי, מר. סטענטאן! איהר ווייסט דאך, פאר וואס איך האב אזוי געזאגט.

ווישי: איך ווייס נישט, מען קען היינטיגע צייטען אלעס גלויבען. דיזע לעדי האט געסטערן געזאגט, אז דער סאלאמאן סאלאמאנס איז געווען איהר ליעבהאבער, ווען זי איז נאך געווען אין רוסלאנד.

גרשוני: קלמן, דערהרג'ע מיך, ווען איך פערשטעה עפים איבער'ן סאלאמאן סאלאמאנס.

קלמן: שש... אזוי איז אבגעמאכט.

ראזא: אויב די געזעצע פאדערן נאך מעהר מיינע ערניעדערונג, ווען מען קען נישט האבען קיין דיווארס אהנע צו פערצאפען מענשליך בלוט, הארט מיך נישט, זאגט וואס איהר ווילט! אבער איהר, הערר ריכטער, איהר ווייסט דאך די וואהרהייט.

נעלסאן: איך ווייס נור דאס, וואס מען זאגט מיר.

ווישי: זי האט געסטערן געזאגט, אז דער סאלאמאן סאלאמאנס איז געווען איהר ליעבהאבער נאך אין דער צייט, ווען זי איז געווען מיין פרוי.

ווילא: מאמא, ווי שענדליך דאס איז?

ווישי: איך קען נישט ערלויבען, אַז אַ פרוי זאָל זיין די ערציעהערין פון מיין קינד!

ראזא: איך קען נישט פערשטעהן, איז דאס אַ פארמאליטעט, אַ קאָמעדיע נור, אָבער דו ווילסט בעהויפּטען...

ווישי: מאַדאם, איך קען נור בעהויפּטען דאס, וואס איהר האט אַליין געזאָגט.

ראזא: ווי באַלד אַזוי, דער איך שוין מעהר קיין וואָרט, דאס קינד נעהם איך.

נעלסאן: איך וויים נישט, אויב עס וועט זיין מעגליך.

ראזא: אויף דער פראַגע דאַרף פאַר אַלעם דאס קינד ענטשיידען. בעני, קום אַהער!

(אויפטריט בעני)

ווישי: צו מיר געה!

בעני: איך קען נישט געהן צום פּאַפּאַ און מאַמאַ, ווען איהר שטעהט אין בעזונדערע קאַרנעס.

נעלסאן: זאג קינד, ווער געפעלט דיר בעסער, דער פּאַפּאַ אָדער די מאַמאַ?

בעני: דער פּאַפּאַ געפעלט מיר בעסער, אָבער די מאַמאַ האָב איך מעהר ליעב. איך קען נישט לעבען אָהן מיין מאַמאַ.

ווישי: איין אויסגעלערנטע זאַך!

טויבע: ליעבע צו אַ מאַמאַ איז נישט קיין אויסגעלערנטע זאַך!

נעלסאן: סטעגטאָן, פיהרט צוריק דאס קינד! מאַדאם, אַ פרוי, וואס ווערד בעשולדיגט, אַז זי איז אונמאָראַליש קען נישט זיין די ערציעהערין פון איהר קינד.

ראזא: פון וועם ווער איך בעשולדיגט?

נעלסאן: איהר האט אייך אַליין בעשולדיגט! עס איז דאָ צייגען!

ראזא: אָבער ער, מר. סטעגטאָן, וויים דאך די וואהרהייט!

ווישי: איך וויים נישט, וואס מען קען היינטיגע צייטען יאָ גלויבען און וואס נישט גלויבען אַ יודישע פרוי.

טויבע: דאכט זיך, איין אנשטענדיגער שנץ געווען!

נעלסאן: איך מיין, איך וועל געצוואונגען זיין דאס קינד אבצוגעבען דעם פאטער.

ראזא: דאס קינד קען נישט לעבען אהן מיר. (רעגקט נאך).

ווישי: איך קען נישט איבערלאזען מיין קינד אין אזא אונמאראלישער ספערע. איך וועל זארגען פאר מיין קינד, איך בין איהם נישט קיין פרעמדער, איך בין זיין פאטער.

ראזא: (אויפגערעגט) מר. סטענטאן! דו ביזט נישט דער פאטער פון דעם קינד. דער פאטער, הערר ריכטער, איז דער געוויסער סאלאמאן סאלאמאנס, דער יוד. חא, חא, חא! יעצט האט איהר די גאנצע וואהרהייט. נון וויל איך זעהן, אויב די נאבלע גוישע לעדים וועלען ליעב האבען א קינד, וואס זיין פאטער איז א יוד סאלאמאן סאלאמאנס!

ווילא: דאס איז שעהן! ווישי, היינט זעהסטו שוין ווער עס איז געווען דיין פרוי?

פרוי סטענטאן: יעצט פערשטעה איך, פאר וואס די יודישע פרויען האבען אזא שלעכטע רעפוטאציע!

נעלסאן: זאוואס האב איך אין מיין לעבען נישט געהערט. מיינע הערשאפטען, די אנגעלעגענהייט וועט מוזען איבערגעהען אין געריכט!

ווילא: בעטראכט זי נור, מאמא! ווער האט געקענט גלויבען, אזא אונמאראלישע פרוי!

ווישי: איהר גלויבט, זי איז איין אונמאראלישע פרוי? איבערגעבען אין געריכט? ניין! איך אליין וועל דעם באי איבערגעבען אין גוטע הענד! (ער פיהרט אריין בעני'ן).

ווילא: יעס, ווישי, גיב איהם מיר, איך וויל איהם מאכען פאר א גוטען און פיינעם מענש!

ווישי: דיר? ניין! איך וועל איהם איבערגעבען אין בעסערע און זיכערערע הענד. איך קען נישט העלפען, איך גיב איהם איבער דער, וועלכע

האט מעהר רעכט פון אלע פרויען אין דער וועלט צו ערציעהען מיין קינד, איך גיב איהם איבער זיין מוטער.

פרוי סטענטאן: געוויס! נו, און דער יוד?

ווישי: אונזין! זי האט מיר געוואלט טון א געפאלען און געהמען אויף זיך די שולד. איך אליין האב פאר איהר אויסגעטראכט דעם עפעקט-פאלען נאמען סאלאמאן סאלאמאנס. אין רוסלאנד האט זי איהם נישט געקענט, ווייל זי איז געקומען קיין אמעריקא אלס א דריי-יעהריג מיידעל. דא האט זי איהם נישט געקענט ליעבען, ווייל ער עקזיסטירט נאר נישט. פאר איהר אונשולד, פאר איהר עהרליכקייט קען איך שווערען. געענדיגט. איך גיב אויף דעם שטרייט. לעדיס, איך האף עס וועט מיר נישט זיין ענטוואגט צו שטיצען מיין קינד און ווען עס איז, זיך מיט איהם צו זעהען. בעני, געה מיט דיין מאמא און פערגעס נישט דיין ארעמען פאטער. גוד ביי!

כלמן: אחינו בני ישראל, אהיים!

סטענטאן: זאגאר נאכ'ן פעכטען שטעקט מען ביי אונז הענד. איך האב מיט אייך נישט געפאכטען. גוד ביי! איך וויים נישט, צו מיר וועלען זיך נאך אמאל אין לעבען טרעפען, וואס זאלען מיר שיידען ווי פיינדע?

טויבע: מענסט איהם געבען די האנד! ער איז טאקע א טרפה'נער גוי, ער האט אבער א כשר הארץ, גוד ביי, מר. סטענטאן!

סטענטאן: נון, ראזא, גוד ביי! זאל דיך גאט זעגנען און אויסהיילען די וואונדען פון דיין הארץ. אזוי פיעל געליטען, אזוי פיעל טרערען פערגאסען, אלעס אומזיסט!

מייק: ניין, אלד דזשענטלמען, נישט אומזיסט! צווישען אונז אין אייך ליעגט א טיעפער אבגרונד. מיר קענען זיך נאך יעצט נישט צוזאמען קומען. אבער דיעזע טרערען, דיעזע אפפער, זיי פולען אן דעם טיעפען אבגרונד און מאכען איהם קלייגער. עס וועט קומען א צייט ווען דער אבגרונד וועט ווערען פול פון אונזערע טרערען און ליידען, און דאן ערשט וועלען מיר קענען צוטרעטען איינער צום אנדערען און זיך רייכען ברידערליך די הענד. היינט איז נאך צו פריה. יעצט וועגען

מיר נאך פרעמדע. יעדער האט אין זיין ווינקעלע א שטיקעל ליכט פון איינער און דערזעלבען וואהרהייט. מיר קוקען אבער אויף איהר דורך פערשיעדענע ברילען. די צייט וועט קומען, ווען מיר וועלען זעהען די וועלט אהן ברילען, ווען אלע אבצייטונגען וועלען אויפגע־הויבען ווערען. דאן וועט איין גרויסע זון דער וואהרהייט בעלייכטען די גאנצע וועלט, די גאנצע מענשהייט! (פאזיטיאן).

(פארדאנג פאלט לאנגזאם).

BUENOS AIRES